

Mural: © Phillip Adams i David Guinn amb acció mediació cultural de MU

Localització: Façana pisos social *Les Habitacions Jeanne Mance*, Montreal (Canada)

Imatge: Isabel Labrandero

 UOC
Universitat Oberta
de Catalunya

LA CONCEPCIÓ POLÍTICA DE LA MEDIACIÓ CULTURAL

Isabel Labrandero

Director: Jaron Rowan

TFG Humanitats

Juny, 2013

INDEX

INTRODUCCIÓ: LA MEDIACIÓ CULTURAL I LA CIUTADANIA

1. Justificació de l'objecte d'estudi.....	5
2. Enfocament i metodologia.....	8

CAPÍTOL 1: LA MEDIACIÓ CULTURAL EN EL DEBAT DE LA DEMOCRATITZACIÓ CULTURAL

1. Contextualització del debat.....	11
1.1. Democratització cultural: uns principis humanístics.....	11
1.2. Economia i cultura: "La culturització de l'economia i l'economització de la cultura".....	13
1.3. La societat diversa: la mediació cultural entra en joc.....	14
1.4. Balanç de la democratització cultural: un període no exempt de crítiques.....	15
2. El debat actual: la mediació en la democràcia cultural.....	18
2.1. De la democratització a la democràcia cultural: un canvi de paràmetres en l'anàlisi.....	18
2.1.1. Nous paràmetres, nous debats.....	20
2.2. La participació cultural com a motor de canvi evolutiu social.....	21
2.3. La gestió política de la cultura.....	22
2.4. La mediació com a eina de participació.....	23
3. Radiografia del mediador cultural. Perfil i tipologies.....	24
3.1. Perfil del mediador cultural.....	24
3.2. Tipologies de mediació cultural.....	26
3.3. Dilemes entorn la mediació cultural.....	28
4. En resum.....	29

CAPÍTOL 2: LA CONCEPCIÓ POLÍTICA DE LA CIUTADANIA

1. Estat, ciutadania i esfera pública: una relació polèmica.....	30
2. Les diferents concepcions de ciutadania política.....	31
2.1. Model liberal.....	32
2.2. Model comunitarista.....	32
2.3. Model republicà.....	32
2.4. Elements coincidents i divergents entre els tres models liberal, comunitarista i republicà.....	33

2.5. Ciutadania i esfera pública.....	33
3. Ciutadania cultural.....	34
4. En resum.....	35

**CAPÍTOL 3: TRES CONCEPCIONS DE CULTURA, TRES ACCIONS DE
MEDIACIÓ CULTURAL**

1. Introducció al capítol.....	37
2. Introducció a les concepcions polítiques de cultura: liberal, comunitarista i republicana.....	38
2.1. Concepció liberal: la cultura com a dret.....	38
2.2. Concepció comunitarista: la cultura com a identitat comunitària.....	40
2.3. Concepció republicana: la cultura com a pràctica.....	42
3. Tres concepcions de mediació cultural: liberal, comunitarista i republicana.....	45
3.1. Mediació cultural en la concepció liberal: un dret.....	46
3.2. Mediació cultural en la concepció comunitarista: el valor de la comunitat.....	49
3.3. Mediació cultural en la concepció republicana: el valor d'expressar les capacitats dels ciutadans.....	58
4. Aplicació potencial del marc interpretatiu en el context de Barcelona.....	66
5. En resum.....	69

CONCLUSIONS.....	71
BIBLIOGRAFIA.....	76
ANNEX.....	83

INTRODUCCIÓ: LA MEDIACIÓ CULTURAL I LA CIUTADANIA

“L’art està en constant interacció amb la societat, allà on es forgen els vincles entre política, cultura i espai públic. Aquest procés de posar en relació les esferes de la cultura i el social, es coneix també com a mediació cultural”.¹

Culture pour tous²

1. JUSTIFICACIÓ DE L’OBJECTE D’ESTUDI

La definició de mediació cultural de *Culture pour tous* ens proporciona els elements claus de punt de partida d’aquest estudi: per a que hi hagi mediació es necessiten al menys, connectar tres dimensions: 1) una institució pública que la fomenti 2) un espai públic on desenvolupar-ho i 3) una ciutadania receptora. Aquests tres elements constituïran les bases del marc interpretatiu que desenvoluparem, això és, la dimensió política on es relacionen ciutadania i mediació cultural.

Quin interès pot tenir ara un estudi sobre la mediació cultural? Aquesta pregunta ens la respon en primer lloc, Jean-Marie Lafortune (2012; 2) quan ens explica els orígens de la mediació. Veiem així que és una activitat que emergeix amb força en el context d’una triple crisi dels anys 80: econòmica, política i de retruc, cultural. En un moment de globalització que reestructurava les bases de creixement econòmic, una exclusió que posava a prova la cohesió social, i un públic que havia tocat sostre, les institucions i

¹ “L’art est en constante interaction avec la société, là où se tissent les liens entre politique, culture et espace public. Ce processus de mise en relation entre les sphères de la culture et du social est aussi connu sous le nom de médiation culturelle”. [traducció pròpia]

² Organisme independent sense ànim de lucre, té com a objectiu promoure i afavorir la democratització de les arts i la cultura a Quebec, a les que considera dimensions essencials pel desenvolupament individual i col·lectiu dels ciutadans. Ho aconsegueix a través les pràctiques de mediació cultural, desenvolupant les seves activitats en sectors molt diversos que abasten la ciutat i els barris, el treball, salut (en medis hospitalaris), interculturalitat, educació, informació, difusió, fins a la formació de mediadors . Forma part del grup de recerca sobre mediació a La Universitat de Quebec a Montreal (UQAM). Entre les seves activitats, destaquem l’organització de las *Journées de la culture* (ja per la 17ª edició), on Montreal s’omple durant 3 dies de tallers de tot tipus d’art, en els que els artistes promouen la participació dels ciutadans. http://mediationculturelle.culturepourtous.ca/mediation/#1_1

artistes es van plantejar noves estratègies. La mediació va ser una aposta per una solució global en el marc de la democratització cultural.

En l'actualitat Catalunya es troba en un context molt similar on la crisi econòmica i del benestar ha fet minvar els valors de cohesió social. La mediació cultural ajuda a redefinir uns valors socials comuns, un fet ben visible a Quebec per exemple, on la mediació es desenvolupa de forma molt activa. Aquesta seria una primera justificació del perquè la mediació cultural mereix de nou l'atenció, sobretot en un país com el nostre on el seu treball no està reconegut institucionalment.

Una segona raó la trobem en el mateix debat sobre aquesta figura, on detectem una dificultat en precisar un significat concret, el que la converteix de per si en matèria de reflexió. En el seu origen 'mediador' vol dir "estar en mig de dues parts enfrontades" i el seu paper és ajudar a aquestes parts en conflicte a trobar una solució (conflictes educatius, socials, internacionals, de parella, etc). Però hi ha un altre sentit de mediació i és en aquest debat on ens interessa entrar, el que dimensiona la funció de connectar parts que inicialment no estan relacionades.

En aquest sentit el mediador cultural actua de pont connectant institucions públiques, persones i pràctiques culturals de forma transversal. No el podem considerar un gestor cultural, s'ocupa de la sensibilització a través de l'art però amb diferents objectius, pel que pot anar des del treballador social, a l'educador, al contractat per una entitat cultural per difondre el seu programa i ampliar públic, fins al propi artista fent tasques de difusió. Malgrat aquesta pluralitat de visions, veiem que sempre s'assumeix com a nucli comú una relació que es troba implícita en la cita de *Culture pour tous*: el vincle entre institució- mediació- ciutadania.

Aquest treball vol ser una **reflexió teòrica sobre la figura del mediador cultural, defensant l'argument que darrera l'actuació de mediació hi ha una concepció de ciutadania**. El nostre objectiu és fer visible que no és una figura neutra, i que a través de l'anàlisi de les seves pràctiques es pot inferir un model de ciutadania que es vol fomentar.

Per construir la nostra argumentació connectarem dos debats. Per una banda, el propi de la mediació cultural situat bàsicament en un context francòfon (França i Quebec); un segon debat, és el que defineix tres concepcions de ciutadania a partir de les tradicions polítiques liberal, comunitarista i republicana (Ricard Zapata-Barrero: 2004).

Connectant aquest dos debats seguirem dues premisses:

1. Darrera una activitat de mediació cultural hi ha una concepció específica de la ciutadania que es vol fomentar
2. Darrera una concepció política de mediació cultural hi ha tres models de ciutadania cultural: liberal, comunitarista i republicana.

La **pregunta bàsica** que ens plantejem és, *Quin model de ciutadania es vol fomentar a través de les pràctiques de mediació cultural?*

En aquesta connexió entre ciutadania i mediació, i a partir d'exemples empírics de pràctiques de mediació cultural, l'**objectiu** d'aquesta recerca és defensar la hipòtesis que no hi ha una, sinó al menys tres concepcions diferents de mediació cultural relacionades a un model de ciutadania cultural que es vol fomentar.

L'**estructura del treball** té tres capítols ben diferenciats. Un *primer* és teòric (*La mediació cultural en el debat de la democratització cultural*), on fem un estat de la qüestió sobre la mediació cultural. Això ens permet identificar els elements per connectar-la amb el nostre enfocament polític i traçar al mateix temps, un perfil del mediador cultural per comprendre millor aquesta figura.

El *segon* capítol (*La concepció política de la ciutadania*) introdueix el marc teòric que aplicarem a mediació cultural, això és, les tres concepcions polítiques de ciutadania, liberal, comunitarista i republicana segons Zapata-Barrero (2004). És un capítol descriptiu de la tesi d'aquest autor, i ens aportarà els elements constitutius de cada tradició política necessaris per aplicar-los a la mediació cultural.

El *tercer* capítol (*Tres concepcions de cultura, tres accions de mediació cultural*), és una part aplicada on es desenvoluparan casos d'estudi empírics de pràctiques de mediació cultural, segons l'enfocament de les tres tradicions polítiques descrites en el capítol 2.

Finalment en les *conclusions*, intentarem canalitzar els principals resultats dins d'un debat emergent com és el de ciutadania cultural.

2. ENFOCAMENT I METODOLOGIA

Com hem comentat, el mediador cultural es situa en una transversal on depèn d'una institució pública per dur a terme el seu treball i d'un ciutadà a qui transmetre una experiència a través de l'art. Així en aquest estudi, quan parlarem de 'cultura' no ens interessarem per la seva noció més ampla, sinó que ens situem en aquella àrea on les institucions públiques tenen competències en política cultural i on es desenvolupa per tant, el treball de mediació.

En l'interès de veure la relació que es produeix entre mediació i ciutadania, constatem que quan parlem de ciutadania ens trobem amb un altre concepte polèmic. Per Zapata-Barrero (2004; 38-39) les diferents concepcions de ciutadania provenen de les tradicions polítiques liberal, comunitarista i republicana. Aquesta triple interpretació de ciutadania i els trets constitutius de cada tradició política detallats per l'autor, ens porta a pensar que mediació cultural i ciutadania es relacionaran de forma diferent segons l'enfocament tingui una base normativa liberal (on es prioritzen els drets), comunitarista (busca la identitat comunitària), o republicana (promou la participació, els deures cívics).

De la transversalitat on es situa el mediador i de les concepcions de ciutadania en retenim **dues idees clau** que **configuren el nostre enfocament**: en primer lloc, el ciutadà utilitza la cultura com a forma d'expressió en l'espai públic, i és la figura del mediador cultural qui optimitza aquesta acció en l'espai comú.

En segon lloc, ciutadania és una noció que té tres interpretacions polítiques. Per tant, si la mediació cultural depèn de les institucions públiques, entenem que els projectes de mediació es desenvoluparan de forma diferent segons s'interpreti públicament cultura des de una vessant liberal, comunitarista o republicana.

Per reflexionar sobre la figura del mediador cultural, és important veure com es desenvolupa la seva activitat i la forma de relacionar-se amb la ciutadania. Així la unitat bàsica d'anàlisi és documental, reforçada pels exemples empírics de mediació.

Per construir el nostre marc interpretatiu **metodològicament**, descriurem pràctiques concretes de mediació aplicant els components de les tradicions polítiques liberal, comunitarista i republicana definits per Zapata-Barrero, amb l'objectiu de permetre'ns justificar la hipòtesi plantejada. Exposarem tres casos de mediació per cadascuna de les

tres tradicions polítiques esmentades. En un annex incloem la resta de pràctiques estudiades.

Les fonts documentals són les provinents del debat sobre mediació i democràcia cultural. Com hem comentat, és un debat que té lloc principalment en l'àrea francòfona, i per l'estudi dels casos empírics ens hem centrat en la ciutat de Montreal.

El fet de triar Montreal té una justificació molt concreta. És un lloc on l'acció cultural amb mediació és institucionalment forta.³ Diem que és forta en el sentit que dona Zapata-Barrero (2004; 166), en tan que pot incidir i modificar les estructures i comportaments tant de ciutadans com d'institucions. Així l'estudi a Montreal ens pot servir com a comparativa amb altres llocs on la mediació existeix, però no és visible.

Per descriure el valor de la mediació a Montreal, veiem que a tot Quebec s'ha posat en marxa des de 1995 un model de mediació cultural propi, on els mitjans i objectius s'inspiren del model de la democratització cultural francès tot i que, com s'afirma en un recent informe sobre el progrés cultural a Montreal, en aquesta ciutat s'ha desenvolupat una forma d'actuar innovadora. En ella es proposa formules híbrides, és a dir, no segueixen un model únic ni en quan a públic, medis, intervencions, col·laboracions o xarxes, degut principalment, a que la mediació actua en contextos precaris on els recursos manquen i les necessitats es multipliquen.⁴

La mediació cultural ha esdevingut a Montreal una formació, una professió valorada, institucionalitzada, finançada i objecte de recerca universitària. Si ens centrem en l'ajuntament d'aquesta ciutat, veiem clarament com al web de la secció cultura la mediació cultural té un enllaç destacat on s'explica què és, els projectes portats a terme, les novetats proposades, junt amb articles relacionats amb la temàtica de la mediació. Montreal incorpora en els seus pressupostos l'acció de mediació cultural finançant

³ No és quelcom casual. Montreal s'ha trobat sempre enmig de dues cultures, l'anglòfona i la francesa. Rep forces onades d'immigració, la majoria d'origen europeu, en la I i II Guerres Mundials fins a la dècada dels 60. A partir dels 70, la majoria de nous habitants provenen d'Àsia i Àfrica del Nord, de tal forma que en 1996 un terç de la població ja no és ni d'origen francès ni britànic. Aquesta diversitat, en un espai amb un *background* de fort debat cultural, li dona un distintiu particular fins i tot dins Quebec. Montreal es converteix en un lloc dinàmic de creació cultural, on es veu l'apropiació de la ciutat per part dels montrealesos amb la quantitat de festivals i activitats que es desenvolupen al carrer. P-A. Linteau (2007; 161-166).

⁴ L. Jacob; A. Bélanger (2009): Rapport: "Entente sur le développement culturel de Montreal entre 2005-2008": http://montreal.mediationculturelle.org/wp-content/uploads/2010/04/Repertoire_mediation_villeMtl_dec09.pdf

actualment més de 600 projectes.⁵ Des del 2005 hi ha en marxa tres programes per reforçar la participació dels montrealesos en la vida cultural de la ciutat.

Aquests projectes municipals amb una acció activa de la mediació i objectius concrets en diversos barris, van acompanyats de la subvenció a projectes de recerca com el mencionar anteriorment. A la Universitat del Quebec a Montreal (UQAM) es troba un grup de recerca sobre la mediació cultural des del 2008, amb una primera publicació que hem comentat anteriorment, amb casos estudi de mediació en el marc de desenvolupament cultural.⁶

Amb aquest conjunt d'estratègies, l'Ajuntament de Montreal ha aconseguit fer visible l'acció de mediació cultural, donar-li un valor a partir de la recerca universitària i fer de la cultura quelcom interdisciplinari. Mantenint la idea de democratització com eina d'accés, ara busca un compromís polític cap el *vivre ensemble*, com es mostra en el reportatge sobre la mediació a *Canal Savoir*,⁷ entenent que la cultura té un impacte social, de sostenibilitat i econòmic. Ho trobem ben explícit en les diferents activitats de mediació que apareixen en el reportatge mencionat, estructurades segons: art i salut; art, educació i ciutadania; art i desenvolupament sostenible; art al treball. Segons es desprèn del seu contingut, l'objectiu de potenciar una major participació cultural és permetre el desenvolupament de la regió, retrobar la identitat, sentir-se membre de la comunitat, així com ser una eina útil per la indústria cultural.

Montreal és, per tant, un exemple on la mediació cultural és institucional, activa, present en les xarxes socials, amb associacions que tenen una activitat molt visible al carrer i amb capacitat de mobilització de voluntariat; per tot plegat considerem justificat utilitzar-ho com a camp d'estudi.

⁵ J.M. Lafortune a: Canal Savoir "La médiation culturelle: créer ensemble":
<http://www.canalsavoir.tv/emission/10276>

⁶ <http://montreal.mediationculturelle.org/etudes-et-recherches/etude-inedite/phase-1>. La segona fase del projecte està previst apareixerà en la primavera 2013

⁷ <http://www.canalsavoir.tv/emission/10276>

I

LA MEDIACIÓ CULTURAL EN EL DEBAT DE LA DEMOCRATITZACIÓ CULTURAL

“Malraux spoke of putting culture of the disposal of all, not in the service of decorate burges lifes.”

Zygmun Bauman, (2011;100)

1. CONTEXTUALITZACIÓ DEL DEBAT

Aquest capítol té com objectiu explicar la mediació cultural dins el debat de la democratització cultural, això és, situar la mediació en una contextualització política amb la finalitat de poder vincular-la a les concepcions polítiques de ciutadania. És el de la democratització un debat francòfon, en el que destacarem tres etapes que descriuran el procés mitjançant el qual, es va definint la mediació cultural.⁸

1.1. Democratització cultural: uns principis humanístics

La frase citada al principi ens serveix com a punt d'arrencada. André Malraux, Ministre de cultura durant la V República francesa presidida per Charles de Gaulle, crea en 1959 el primer *Ministeri d’Affaires Culturelles* amb la voluntat de “lluitar contra les desigualtats en l'accés a la cultura, i amb la confiança que la universalitat de la cultura assegurarà un mitjà de cohesió social” (Jean Caune: 2006; 13).⁹ Malraux es basava en els principis humanístics de la Il·lustració, on raó, ciència i educació eren els elements que permetrien millorar la vida humana i on “la construcció del gust a través de l'estètica es concebia com un complement necessari de la raó” (YProductions: 2009; 29).

⁸ Parlem de debat francòfon l'esdevingut a França i Quebec. Som conscients que hi ha altres tradicions, com l'anglosaxona o la llatinoamericana. Els motius de la tria francòfona són, en primer lloc, perquè és la literatura que més ha teoritzat sobre la figura de mediació cultural que volem treballar, i en segon lloc, perquè és on hem localitzat que s'articula el debat sobre democratització i democràcia cultural, discussió on ens interessa emmarcar la nostra interpretació política de mediació cultural. Els *cultural studies* anglosaxons situen la cultura en un entorn social, però no parlen pròpiament de mediació.

⁹ La literatura que en la bibliografia és en original francès o anglès, les cites en tot aquest treball són traducció de l'autora

El model cultural, “amb èmfasis a la redistribució, tenia una concepció de cultura associat a noció de civilització i modernitat, però també de contracte entre públic i agents culturals privats” (Nicolás Barbieri i alt.: 2012; 5). Democratitzar la cultura, fer-la gratuïta, volia dir que les obres patrimoni d’una burgesia amb criteris kantians de bellesa universal, sortissin dels museus per arribar al més gran nombre de ciutadans. En certa forma, es recollia també la idea de Plató de l’art com a bé de l’Estat.

Malraux posa així en marxa i per decret, unes polítiques culturals que volen fer accessible a tots els ciutadans les obres capitals de la humanitat, i estendre al mateix temps els beneficis de protecció social als artistes. Introdueix una triple ruptura: en primer lloc, una ideològica amb l’afirmació estatal d’una filosofia d’acció cultural; una segona on el sector professional artístic es subvenciona –selectivament- pel ministeri; i finalment una tercera administrativa, amb la creació d’un aparell deslocalitzat com les *Maisons de culture* amb certa autonomia pressupostària, verdader instrument de l’acció cultural de democratització.¹⁰

Per la nostra part, afegim que es podria deduir una doble intenció: una reivindicació democràtica emprant la cultura com a mitjà de cohesió social, i una regularització en l’art on l’Estat juga com a motor d’impulsió en el pla d’acció cultural.

Per Zygmunt Bauman (2011; 100) a Malraux no li interessava “imposar models triats per les autoritats”, sinó que volia donar oportunitats per “crear, als artistes de refinar el seu art, i a la població d’associar-se amb ells”. Amb aquesta afirmació podríem considerar que Malraux assenta les bases del futur mediador cultural, tal com s’ha anat desenvolupant posteriorment, lluny de les tasques que fins aleshores exercien el patronatge o mecenes. Dit d’una altra manera, si sempre va haver persones intermediàries entre art, artista i espectador, és amb la democratització cultural que aquestes relacions adquireixen noves interpretacions, i la mediació en serà un dels resultats.

¹⁰ P. Urfalino (2004); pàg. 19-20. D’aquesta forma, Malraux trenca amb la tradicional associació de les Belles Arts amb el refinament aristocràtic burgès.

1.2. Economia i cultura: “La culturització de l’economia i l’economització de la cultura” (YProductions: 2009; 23)

La política cultural francesa dels anys setanta és de desenvolupament cultural amb Jaques Duhamel. En la dècada dels vuitanta, amb Jack Lang com a Ministre de cultura i en un moment de desacceleració econòmica, es dobla el pressupost de cultura buscant la “sinergia entre economia i cultura” (Philippe Poirrier: 2010; 12). Amb Lang s’entra en un període de vitalisme cultural on *tot* és cultura. Les indústries culturals “es presenten com la recepta màgica de recuperació de ciutats en procés de desindustrialització, però servirà al mateix temps per justificar una privatització de l’esfera cultural” (YProductions: 2009; 4).

És aquesta una època on predomina la imatge i el individualisme, on les indústries culturals modifiquen la relació amb l’art que tradicionalment s’etiquetava de legítim, imposant cada cop més una lògica quantitativa d’eficàcia i rendibilitat immediata. L’acció cultural continua essent un instrument d’objectius socials i afavoriment d’inserció cultural, però amb els nous criteris econòmics, es modifiquen les avaluacions d’aquestes accions i es subvenciona un clientelisme de forma rutinària i amb polítiques conservadores (Caune: 2006; 32). En el debat sobre democratització cultural la discussió gira entorn una disjuntiva: qui veu el divertiment proporcionat per les indústries culturals com a cultura i major possibilitat d’accés, i qui en dubta dels efectes positius.

Aquesta democratització cultural pel biaix de la indústria segmenta la cultura en major o tradicional, i cultura del divertiment. El progrés econòmic atribuït a les indústries culturals –ara creatives- s’interpreta com una política per afavorir l’accés al consum de productes culturals. Per dir-ho breument, hi ha una prioritització de la quantitat en front la qualitat. En aquest procés d’instrumentalització cultural, “es posa en qüestió la noció de cultura com a dret fonamental que ha de ser garantit per l’Estat” (Barbieri i alt.: 2012; 5).

En mig d’aquest debat econòmic, les ciutats comencen a tenir un paper destacat. Així té lloc un procés paral·lel a la industrialització cultural en el qual la mediació comença a intervenir. Com ens descriu Pierre-Michel Menger (2010; 279), per dur a terme la democratització cultural la descentralització de les polítiques culturals va ser clau (ho veiem amb la creació de *Maisons de cultura* i biblioteques arreu), “tot i la complexitat d’un cofinançament en Estats de tradició administrativa clarament centralista com França”. Menger continua, que les autoritats locals en aquest sentit “van voler fer valer la seva

identitat i van activar mecanismes d'intervenció a partir de l'acció de mediació i animació cultural" (pàg. 279)

L'objectiu és diferenciar del de la democratització de Malraux: es vol "categoritzar els destinataris de cultura prioritaris d'acció pública, lligant política cultural, política educativa i política urbana" (Menger: 2010; 280). S'obre una escletxa entre la idea d'aculturació a les obres majors i un model de política cultural que revaloritza les cultures populars.

1.3. La societat diversa: la mediació cultural entra en joc

En les dues etapes descrites anteriorment hi ha dues nocions constantment en rerefons: 'accés' i 'consum'. Si les primeres polítiques culturals volien una *cultura per tots* a través de l'accessibilitat, l'estratègia que varen optar va ser l'augmentació de l'oferta cultural de qualitat. L'accessibilitat es traduïa amb els preus de les entrades, l'ampliació d'horaris i la funcionalitat dels equipaments (Philippe Urfalino: 2004; 239). En el moment que la indústria popularitza les obres clàssiques, el que es promou és *l'art per cadascú*, i "el mercat amb les seves necessitats i interessos, origina accions compulsives de consum d'objectes culturals" (YProductions: 2009; 14). Políticament, el nombre de visitants seran uns indicadors quantitius de consum.

La contradicció d'aquestes dues nocions, accés i consum, deixava la democratització en una situació de polèmica. A partir d'aquí volem descriure una tercera etapa, la que recull canvis semàntics en les polítiques culturals que s'afegeixen a un canvi de societat més plural, el que modificarà el discurs de gestió cultural. Hem d'anar enrere en el temps per veure com s'origina la nova semàntica.

En 1976 apareix un informe de John Alexandre Simpson editat pel *Conseil de l'Europe* on la noció de desenvolupament cultural és suplantada per la de democràcia cultural. Aquesta concepció vol donar un sentit d'expansió de la cultura, i es va imposant en les polítiques governamentals de l'UE en detriment de la de democratització, entesa més com a un estat d'esperit. La nova noció és adoptada també pels mitjans culturals, els quals volien desmarcar-se del concepte clàssic –i polèmic- de democratització.¹¹

¹¹ Diversos autors (2011) *Le fil de l'esprit* ; pàg. 65-68

D'aquesta forma i arribats als anys noranta, trobem una nova funció de la cultura amb l'estratègia per part de les Nacions Unides pel Desenvolupament, de considerar que "l'objectiu del desenvolupament humà és expandir les capacitats de les persones per dur el tipus de vida que desitgin, en un apropament a considerar la cultura com a factor clau" (YProductions: 2009; 16).

És un període que Caune (2006; 132) defineix com "fi de les ideologies i on l'acció col·lectiva és obsoleta", i quan la mediació cultural apareix amb més força com a funció per reparar la fractura social. Fins aleshores, estava més aviat centrada en l'entorn educatiu i familiar, en tasques d'acollida en museus i biblioteques.

Contemporània de la pluralitat en la societat, la mediació cultural entra en la política cultural i es legitima al revaloritzar les cultures amateurs, donar veu a les minories, i apropar el no-públic (exclosos del art) a l'espai públic, espai molts cops, propietat d'elits culturals al voltant d'una pertinença sociopolítica determinada. La mediació cultural treballarà en un objectiu d'integració social.

Són nous conceptes com 'integració' els que prenen rellevància amb la noció de *Dret a la diferència* que conclou a l'Unesco amb la Declaració Universal de la diversitat en 2001 (Serge Regourd: 2010; 255). En aquest sentit, hem de tenir en compte igualment que a més de la diversitat en la societat, les noves generacions ja no tenen la cultura clàssica com a referent, i conjuntament amb les noves tecnologies emergents aportaran nous llenguatges d'expressió defensant així l'*excepció cultural*.

1.4. Balanç de la democratització cultural: un període no exempt de crítiques

Les tres etapes descrites sobre el debat de la democratització cultural, ens han servit per veure que el procés de l'acció cultural va passar d'uns principis humanístics a un utilitarisme econòmic fins a la promoció de la diversitat (Simon Brault: 2009; 61). Tot i això, les polítiques culturals franceses sempre s'han explicat per la "forta implicació de l'Estat en les arts, la triple centralització (administrativa, cultural i política), així com pel lloc recurrent que ocupen les arts en l'imaginari d'identitat nacional" (Urfalino: 2004; 9).

Per això la idea de Malraux d'apropar obres capitals a la humanitat no deixava de promoure una cultura homogènia, "símbol d'una identitat nacional i que volia encarnar valors universals" (Menger: 2010; 277). Podríem per tant considerar, que en el primer

període de la democratització cultural, el *subjecte* era més l'obra d'art que no pas el ciutadà.

Del període posterior a Malraux no podem obviar el xoc cultural que aporten els esdeveniments del maig del 68. Es condemnen les polítiques per naïf i hipòcrites, costoses, imposants. S'afirma que les *Maisons* han estat concebudes per provocar una trobada entre població i excel·lència artística, no per promoure una "confrontació d'idees, educació o promoció del amateurisme"; són, en definitiva, llocs de consum cultural, "desproveïdes d'ànima i lliurades a inspiracions de lo més contradictòries i sense cap significat real". Els anàlisi venen tan de la dreta (consideren les *maisons* com llocs d'agitació popular), com de l'esquerra (per la hipocresia de l'ideal de democratització). (Urfalino: 2004; 229-232).

Les crítiques aparegudes en el 68 aportaran, principalment, dubtes sobre la universalitat de la cultura i entendran l'esforç cultural com a una empresa polititzada. Posteriorment seran determinants les aportacions sociològiques com las de Pierre Bourdieu, en el sentit que tota acció cultural necessita d'un codi per entendre-la, i aquest només és possible aprehendre'l des d'una reforma iniciada en l'escola (Urfalino: 2004; 242; 261).

No podem negar tot lo positiu que va aportar la democratització cultural en la societat, però també hem de reconèixer que el perímetre social abastat va ser més limitat de l'esperat en nom de l'universalisme (Menger: 2010; 279). Per una altra banda i vist des de la distància, la democratització de Malraux pot semblar una aculturació i fins i tot dir que seguia una lògica d'intervenció estatal, una "colonització de les masses a la cultura sàvia" (Serge Chaumier: 2010; 157). La discriminació positiva de *cultura per tots* dessacralitzant els llocs culturals, es va interpretar com una instrumentalització de la cultura amb efectes moralistes que poden ser dubtosos.

Les polítiques de Malraux reprenien una tàctica d'acció política lligada a un ideal d'educació popular: l'impacte de les obres per sensibilitzar al públic era resolt amb una difusió i vehiculació d'aquestes obres. El que sí ha quedat clar, és que no era una democratització pedagògica, no passava per una educació cultural, per un aprenentatge artístic, sinó per la presència i difusió pública d'obres i artistes (Urfalino; 2004; 35), i un fet destacable que constatem, és que en aquest procés els moviments socials i populars no estaven representats en l'esfera pública, pel que es tractava d'una *democratització en vertical*.

En definitiva, el període de la democratització cultural ha generat *a posteriori*, forces debats, des dels militants convençuts com A. Giraud, J. Caune, S. Brault, fins a qui ho considera un credo que el converteix en un Estat cultural, com M. Fumaroli o P. Gaudibert. Marc Fumaroli (1991) per exemple, considera que la democratització cultural ha comportat un Estat cultural messiànic, totalitari, de creuada cultural amb una patologia d'igualitarisme comparable al socialisme i a la *kulturkraft* de la república de Bismark. Això significa una traïció als seus principis d'Il·lustració amb la idea pròpia de civilització. Afirmar l'autor que no hi havia pedagogia sinó mimetisme, enfocat al consumisme i barrejant arts, educació, esports i entreteniment. El resultat: grans retòriques, grans polítics i tècnics però pocs artistes; un escenari de mediocritat que el fa preguntar-se on són els Mozart, Van Gogh, Rimbaud, etc (pàg. 21).

Tot i l'enriquiment pel debat, no entenem que aquest fos l'objectiu de la democratització cultural, el voler posar França com a capdavantera en mestres artístics. Els grans artistes que menciona Fumaroli van sorgir, la majoria, com a una rebel·lió de l'artista contra la societat, i cap d'ells va tenir el suport de l'Estat. Com interpretar doncs, les tesis de Fumaroli: Que l'art subvencionat no es rebel·la, o que l'art rebel no és art perquè l'Estat no el té en compte?

De fet, i si es tracta d'anàlisi quantitativa (quants genis), existeixen altres dades a tenir en compte. En 1960 el 90 % dels francesos no havia anat mai a un concert, un 98 % mai va trepitjar l'òpera, i un 75 % mai el teatre. Les xifres i enquestes mostraven que l'accés als serveis culturals estaven socialment determinats, i que una gran part de la població estava allunyada d'uns bens culturals, s'ha de dir, pagats amb l'impost de tots.¹²

Una pregunta se'ns planteja arran de *l'État Culturel* de Fumaroli: Seria la societat igual si no hagués existit moviments com la democratització cultural? Creiem evident que no. Les crítiques que es poden fer com la d'aquest autor, són sobre el procés, però si anem més enllà del període d'implementació, hem d'acceptar que un major accés a la cultura va aportar uns avanços en progrés social que no admeten volta enrere. A part, i atenent-nos a les xifres anteriors, podem considerar que democratitzar la cultura es tractava més aviat, d'un criteri de justícia social.

S'ha argumentat precisament que les xifres tombaven cap a un augment del consum on l'únic beneficiari eren les indústries culturals. Com afirmava Agustin Girard, el que es xifra

¹² Entrevista a A. Girard, a *Politix* (1993) n° 24. A: Diversos autors (2011) *Le fil de l'esprit*

no és *la cultura*, sinó els mitjans de la cultura,¹³ el que no invalida els beneficis que es poden desprendre del fet d'estendre la cultura de forma democràtica, i que són inherents al procés de democratització. La mediació cultural en serà un exemple, com veurem en el tercer apartat d'aquest estudi.

Si parlem de beneficis, fer possible l'accés a l'art per tothom també ha promogut la recerca a nivell acadèmic, on recents estudis i articles estan demostrant que la relació art i salut millora la qualitat de vida; un exemple entre altres, la dansa en centres hospitalaris.¹⁴

Per concloure i en interès del nostre estudi sobre la mediació cultural, hem de dir que tan en la primera part de la democratització com en la segona etapa on l'economia era l'eix central, es prioritza la difusió. Serà en una societat receptora de moviments migratoris i amb conseqüència noves cultures, quan es posarà l'èmfasi en la participació i la recepció, eixos centrals de la mediació cultural.

2. EL DEBAT ACTUAL: LA MEDIACIÓ EN LA DEMOCRÀCIA CULTURAL

Un cop establerts els períodes que introdueixen la mediació en el debat de la democratització cultural, ens interessa centrar-nos en la tercera etapa, un context amb una nova societat diversa i on la mediació hi té ja un paper destacat. Així en aquest segon apartat s'interpretarà el debat actual com un procés de pas de democratització a democràcia cultural; serà en aquest marc on volem situar la discussió sobre la concepció política de la mediació cultural.

2.1. De la democratització a la democràcia cultural: un canvi de paràmetres en l'anàlisi

En l'àrea francòfona on ens situem, és inoperant parlar avui en dia de democratització en el sentit de Malraux, és a dir, l'obra com a subjecte que es posa a l'abast del públic de forma vertical. Ara, com afirma Caune (2006; 15) "la dinàmica no es centra tan en la

¹³ A: Diversos autors (2011) *Le fil de l'esprit* ; pàg. 80

¹⁴ <http://hillstrategies.com/content/arts-and-individual-well-being-canada>;
http://www.radio-canada.ca/nouvelles/arts_et_spectacles/2013/04/23/004-danse-therapie-projet.shtml;
<http://www.concordia.ca/now/what-we-do/research/20130423/pas-de-deux.php>

humanització de l'individu a través de l'art, com en mobilitzar les col·lectivitats i les seves pròpies formes d'expressió”.

Actualment i sobretot en l'àrea geogràfica que estudiem, la mediació cultural entra en el debat vinculada a democràcia cultural com a prolongació de democràcia política. En aquest sentit, és important aclarir la distinció que fem entre democratització de la cultura i democràcia cultural. La primera, quan parlàvem de democratització, veiem que la referència era *l'obra* capital, i qui intervé per posar-la en relació amb l'espectador són grups de professionals i experts.

En el segon cas, quan parlem de democràcia cultural, la noció gira entorn a la *població*. Si en la idea política de democràcia l'acció col·lectiva és tradueix en la participació a través del vot, en la democràcia cultural es busca igualment la paraula de la ciutadania amb el seu compromís en la participació (Caune: 2012; XI). Al igual que en política, la democràcia cultural reclama representativitat, és a dir que a més dels professionals, l'acció cultural democràtica ha d'incloure inevitablement, les institucions i la ciutadania.

En la democratització es vol fer accessible la cultura a tots, i en un objectiu democràtic es parla de contribuir a construir lligams socials amb les pràctiques culturals. És en la construcció d'aquests vincles on la intervenció de la mediació cultural pot resultar eficient, aportant una combinació d'ambdós interessos: accés a l'obra i participació activa.

Segons Jean-Marie Hordé (2011; 20-31) si ja no es parla d'accessibilitat a les grans obres és perquè “l'obra clàssica resultava culpable d'intimidació”, a més d'haver una confusió generalitzada entre el ‘comú’ i el ‘tots’. Vol dir això un fracàs de la democratització cultural? Ni molt menys. Diríem que parlar en termes de fracàs o èxit és, en paraules de Caune (2010; 17), tractar-ho des d'un apropament ideològic. La funció bàsica de la democratització d'apropar el públic a la cultura en general no desapareix; simplement amb la introducció de la noció ‘democràcia cultural’ canvia la interpretació, i serà la pluralitat social qui definirà els nous paràmetres per interpretar-la.

Per entendre-ho, quan parlem de cultura hem d'admetre que ens situem en un context i un comportament social i polític determinat. Si es modifiquen les variables context, societat o política, es mesurarà l'èxit o el fracàs de forma diferent. Per tant són els criteris per mesurar la democratització els que canvien: el fet que ara es contempli una societat multicultural, les freqüentacions als llocs culturals com a ciutadà, resident o immigrant, l'acció cultural segons sigui d'actors privats o públics, el suport material a l'objecte d'art,

etc. Per una altra banda, actualment ja no es pot obviar la revolució tecnològica que ha permès al ciutadà passar de ser simple consumidor, a poder produir, difondre i rebre cultura, trencant un monopoli en mans d'institucions i professionals experts.

2.1.1. Nous paràmetres, nous debats

Cóm es debat en aquesta etapa de democràcia cultural el concepte clau d' 'accés' que hem dit no desapareix? Poirrier (2010; 10) afirma que el concepte 'accés' implícit en les actes institucionals té com a base quatre objectius: preservar i posar en valor el patrimoni històric, donar suport a la creació artística, contribuir a l'educació cultural, i promoure un desenvolupament de l'economia i les indústries culturals. Això i no obstant, creiem que no deixa de ser una concepció d'integració a la cultural nacional (Qui té accés a l'educació i pot desenvolupar una creació artística?), i no assegura en l'espai públic la pluralitat cultural vigent en la societat actual.

Una altra interpretació ens la proporciona Lafortune (2012; 68) citant a Domat, qui contempla l'accessibilitat en dos fronts: la planificació cultural d'un territori a partir d'una oferta equitament repartida, i l'aixecament d'obstacles per la participació cultural (siguin educatius, econòmics o socials). En aquest sentit podríem afirmar que 'accés' es tracta del que Brault (2009; 156) considera com a un "projecte de societat", i afegiríem, encaminat a una *ciutadania cultural*.

Respecte als efectes polítics de la democratització cultural, la qüestió ha de passar per cóm s'han establert les relacions entre Estat i ciutadà per mitjà de l'art. La democratització cultural i la seva intenció de transformació social es fonamentaven en un sistema d'oposicions: art major/menor, noble/classe popular. En el debat actual on es vol fomentar la participació ciutadana, les relacions passaran inevitablement per la mediació cultural. El que ens queda per veure, i aquest és el nostre objectiu, és quina concepció política hi ha darrera la gestió de la mediació, per poder veure així, quin tipus de ciutadania es vol fomentar.

En resum, es passa d'organitzar l'accés a les obres majors, a un procés on el que es promou és l'expressió de grups socials amb la intervenció dels mediadors que faciliten la confrontació d'opinions. L'objectiu no és allargar un públic consumidor, "sinó ampliar el capital cultural de la col·lectivitat, i discutir les formes de control de la dinàmica cultural

per tal de crear pràctiques duradores” (Feixeira Coelho 2009; 118). La noció clau és, ara, la participació.

2.2. La participació cultural com a motor de canvi evolutiu social

Dick Stanley (2006; 7) afirma que la cultura té uns efectes socials, “com a conjunt d’eines simbòliques i conceptuals necessàries pels membres d’una societat, per interpretar la realitat que els envolta i per elaborar estratègies que permetin encarar els reptes de la vida”. Interpreta quatre aproximacions a cultura: primer com a *repertori social* o estil de vida (on s’aniran incorporant les experiències); segon com a *tradició* (memòria col·lectiva); tercer el *patrimoni* (interpretació autoritària de la tradició i fonament de la identitat del poble); i en quart lloc *l’art* (cultura des del punt de vista artístic). Stanley amb casos d’estudi, defensa un model de cultura on aquests quatre significats socials interactuen i es donen suport en un equilibri imprescindible. Per exemple: si excés de tradició vol dir inflexibilitat i no permet canvis, poca tradició és desarrelament; per una altra banda un excés de creativitat provoca confusió i angoixa, però una mancança condueix a la desaparició del grup o a la seva subordinació a un altre (pàg. 21).

Seguint amb Stanley (2006; 26), veiem que l’art serà la part subversiva, on els artistes “modifiquen la nostra sensibilitat al contestar les idees dominants i introduir en la societat nous criteris”. L’efecte social d’una experiència cultural no serà, doncs, per parlar-ne o emetre judicis de gust, sinó pel fet que les idees difoses modifiquen i amplien el nostre repertori social. Art i patrimoni són dinàmics, productius, i proporcionen a la societat noves fonts d’idees; són “el motor de canvi que permeten que una societat evolucioni a mida que els seus ciutadans diversifiquen la seva tradició i repertori” (pàg. 44). Si no, és l’estancament social de la comunitat.

La cultura reprèn aquí la funció crítica que tenia en la Il·lustració. Aquest intercanvi d’idees es desenvolupa molt millor en les societats on la diversitat es troba ben reflectida en l’esfera pública. La comprensió d’una tradició diferent que incorporarem al nostre repertori social acostuma a ser més fàcil si prové d’una experiència en una exposició, en museus, la música, o qualsevol altre forma d’art, que no pas en el contacte directe amb un altre ciutadà (sense el mitjà de l’art, molts cops aquest intercanvi seria inexistent).

D’aquesta forma una més alta participació cultural “activa la capacitat crítica i produeix ciutadans cultivats i escèptics, disposats a encarar tot canvi cultural vingut de l’exterior”

(Stanley: 2006; 42), el que de retruc, millora la capacitat de comprensió i reacció col·lectiva. Si l'art és important alhora d'introduir capacitat crítica al ciutadà, fomentar la cohesió social i aportar beneficis individualment, a nivell polític donar als ciutadans accés a la cultura és dotar-los d'una ciutadania completa (Stanley: 2006; 43); negar-los-les, diríem que és un fracàs de la democràcia liberal.

2.3. La gestió política de la cultura

Stanley ens ha permès veure la importància de l'art com eina que modifica la tradició i permet evolucionar la societat. Admeten així que l'efecte de la participació cultural és una diversificació d'idees, i una millor capacitat ciutadana per emetre judicis en qualsevol qüestió pública, la lògica ens porta a una intervenció del govern on la cultura passa a ser un bé estratègic.

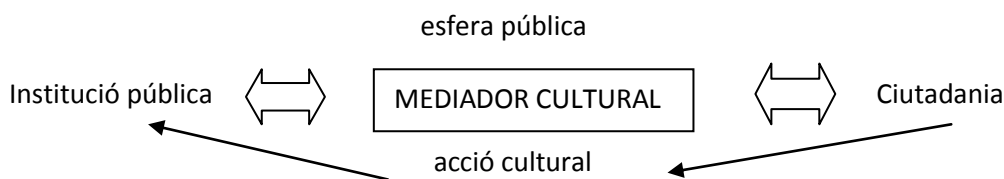
És així com la gestió cultural com a conjunt de mesures que regulen la promoció, producció, i accessibilitat a patrimoni i art, s'utilitza molts cops per influenciar aspectes de la vida comunitària (Stanley: 2006; 79). Ens trobem d'aquesta forma amb una paradoxa de les polítiques culturals: al institucionalitzar la cultura en l'espai públic, limiten també la seva creació i autonomia (Bernard Lamizet: 1999; 319).

En aquest sentit trobem molt important l'afirmació de Caune (2006; 17), qui diu que la cultura "no és només un objecte de discurs, sinó que el propi discurs sobre cultura té uns efectes". És en aquesta perspectiva interpretativa que volem situar-nos: si el discurs té un efecte, que inevitablement es traduirà en la gestió cultural, volem veure quina noció política de ciutadania se'n desprèn. Per exemple i seguint amb Caune (2006; 100), les accions culturals poden tenir un discurs mobilitzador en dos sentits: com intervenció social o pedagògic. En el nostre marc, ambdós discursos potenciaran una forma de mediació concreta. En el primer cas, si s'enfoca com a eina d'auxili social, l'acció cultural esdevindrà un mitjà per un fi, i l'objectiu d'inserció acabarà per prevaler en les intencions culturals; el segon discurs, el pedagògic, es centrarà en la sensibilització a l'art, però la pregunta que continua en l'aire és a quin tipus d'art es vol sensibilitzar.

2.4. La mediació com a eina de participació

En el període de la democratització hem pogut veure que l'acció cultural es desenvolupava de forma vertical: l'art anava de les institucions a la població. El mediador cultural el que provoca, és una transversalitat: situant-se entre la institució pública i la població, aquesta figura permet que ambdós interrelacionin a través l'activitat cultural.

Si ho veiem gràficament:

Cultura en l'esfera pública sempre ha tingut dues cares, com a factor d'inclusió, per exemple amb els nouvinguts, al mateix temps que d'exclusió, si hi ha una cultura única o dominant (Serge Saada: 2011; 19). A més d'aquesta dualitat, les polítiques culturals es confronten a un nou model de societat culturalment plural, i amb una noció de territori diluïda si incloem el concepte de xarxa. És en l'espai públic, lloc on es troben les referències compartides, on té una paper fonamental la mediació cultural, única figura capaç de posar en relació al ciutadà d'una societat diversa, amb les institucions públiques a través de l'art.

És a dir, si una pràctica cultural forma part de l'individual, la mediació té els mitjans per posar en comú aquests valors i referències particulars, podent promoure així "noves formes de solidaritat" (Lafortune: 2012; 3) i diluint la frontera entre espai públic/ espai privat.

Mediació és una qüestió política en el sentit etimològic del terme (*politikós*, dels ciutadans/Estat). No oblidem igualment que la democratització buscava educar a partir de l'art, però decidir què és art, i quin és el gust que s'educa és decidir una forma de veure i entendre el món, el que no deixa de ser polític, com hem vist en la tesi de Stanley.

Per Caune (2012, XV) la mediació cultural ha de "reprendre les funcions de transmissió i apropiació del llenguatge artístic per permetre a l'home ordinari [ciutadà], trobar el seu

lloc com subjecte d'acció, en definitiva, com subjecte polític". Fer del ciutadà un subjecte polític culturalment parlant, implica fomentar una participació activa, i sense l'acció de la mediació cultural, una part de la població està exclosa del seu dret a expressar-se i participar en la vida cultural. En aquí per tant, s'ha d'anar molt en compte en definir i distingir ben clarament els límits del què és participació o simple representació.

El que ens queda ara, és saber de què parlem quan diem 'mediador cultural'. Per situar-nos millor i a partir de la literatura esmentada, ens hi aproparem traçant-ne un perfil i unes tipologies segons la funció que se li atribueix.

3. RADIOGRAFIA DEL MEDIADOR CULTURAL. PERFIL I TIPOLOGIES

En 2008 a Paris arran de les Jornades "*Vers une éthique de la médiation culturelle*", es va definir una "carta deontològica de la mediació cultural".¹⁵ La tasca de mediació es trobava en contextos i sectors professionals tan diversos, que era necessari assentar les bases d'una ètica de la mediació. El codi va establir set principis, el primer dels quals l'inscrivia en la història dels Drets de l'home, la ciutadania, i la diversitat cultural. De la resta, podem extreure'n que el treball de mediació requereix una part científica de coneixement i una pedagògica molt focalitzada a l'empatia amb l'espectador.

Treballar en contextos diferents ha provocat que no sigui una figura exempta de polèmica, per això volem fer un resum del que suposa ser mediador a partir dels que hi treballen el dia a dia, així com dels qui han teoritzat sobre la figura.

3.1. Perfil del mediador cultural

Al contrari de les mediacions per resoldre conflictes entre dues parts, el mediador cultural es caracteritza principalment per crear relacions. La finalitat del mediador no és tan fer accessible l'obra, sinó crear vincles entre persones, i entre institucions i ciutadans a través de la cultura. És una figura que neix i es desenvolupa en contextos de crisi, sovint triple crisi política, social i econòmica (Lafortune: 2012; 2), amb l'objectiu de donar suport i reforçar els mitjans de cohesió social. Si bé al principi el punt neuràlgic del mediador es

¹⁵ <http://montreal.mediationculturelle.org/wp-content/uploads/2010/04/CharteM%C3%A9diation-culturelle-2007.pdf>

centrava en les biblioteques, (equipaments culturals punt d'entrada dels nousvinguts al sistema cultural d'una ciutat), les tasques de mediació s'allarguen a la interpretació del patrimoni, de museus o acompanyament de desfavorits a espectacles culturals. En definitiva, estableix un pont entre el ciutadà i l'art en l'espai públic.

Podríem dir que hi ha un consens generalitzat en l'atribució de les qualitats requerides: paciència, ser polivalent, ment oberta, tenir sentit d'iniciativa, organitzatiu, saber estar, respecte, capacitat d'escoltar, saber fer. Així hem establert un perfil de mediador a partir de tres premisses:

➤ **Ètica: el comportament**

- evita posicionar-se en sentit de cultura única i necessària
- identifica les barreres que impedeixen una bona recepció, des de l'acollida fins als continguts
- du a terme tota acció cultural que porti els desfavorits culturalment a apropar-se als llocs culturals considerats 'consagrats'
- allunyament d'una relació piramidal (un que sap, un que aprèn) per enfortir relació dinàmica: enriquiment mutu
- acompanya sense 'orquestrar': no aporta un discurs personal (fa propostes, suggereix, no imposa)

➤ **Acció: defensa un dret i necessitat**

- si l'art és una producció pròpia de l'home, s'ha de compartir en societat
- al defensar un dret ciutadà, justifica acció de l'Estat
- l'acció cultural queda reforçada mitjançant l'acció social
- busca compartir projectes amb un públic el més ampli i divers possible
- escolta les curiositats i interessos del públic, no només l'oferta d'art

➤ **Accions entorn l'obra: competències que s'esperen**

- formació interdisciplinària
- dóna claus per entendre l'espectacle
- contribueix a que l'espectacle sigui significatiu per l'espectador
- rep les apreciacions de l'espectador al acabar l'acció cultural
- dóna mitjans per trobar informació complementària
- busca la implicació del públic desenvolupant tots els dispositius possibles
- trenca fronteres públic/artistes per treure'n un interès creatiu comú

- intenta provocar curiositat, perplexitat del públic, trobar un llenguatge comú
- crea buits (per exemple: “no entenc l’obra”) per tal de provocar l’imaginari de l’altre

Malgrat aquest consens força general en quan a les propietats intrínseques d’un mediador, no tothom hi està d’acord. En algunes institucions culturals, sobretot privades, des de gerència es reclama un mediador en el sentit de comunicador, que difongui i defensi la programació. Simplement, ha de ‘saber estar’ dins la institució. Un mediador que impliqui al públic pot ser molest i contrari a les intencions de l’organisme cultural.

Un exemple del anterior cas de mediació ens ho descriu Saada (2011; 66-68). En una discussió entre una mediatra i un director del teatre sobre una obra complexa, els interessos eren ben contrastats. Mentre la mediatra buscava ampliar i fer entendre l’obra al públic, el director creia que l’art no necessita justificar-se; el que ell pretenia era augmentar el nombre d’abonats dins un àmbit ja assegurat (classe mitjana instruïda: universitaris, estudiants d’art, empresaris, etc), per tal de tenir un públic regular. Justificava el seu raonament dient que pels desfavorits, anar al teatre no els hi aportaria gran cosa al no ser un tema prioritari per ells, com podia ser menjar.

La qüestió no obstant, és que aquest públic que el director pretén captar ja té els seus mecanismes per assabentar-se i decidir si li interessa o no anar a veure l’obra oferta. Sap prou bé discernir entre cultura i oci i la forma com organitzar el seu temps. Per tant creiem que, tot i contractar un mediador, la figura buscada estava més propera a la d’un informador.

3.2. Tipologies de mediació cultural ¹⁶

Segons les funcions que se li atorguen, hem establert tres tipologies de mediació:

➤ Mediació associada al lloc cultural

Tot i ser una figura lliure, sempre estarà al servei de la programació. Visió reduccionista, com intermediari. Es situa com informador de l’obra al públic, relacions públiques, agent.

¹⁶ Ho hem estructurat a partir de les descripcions de mediació a: S. Saada (2011), J. Caune (2006), Medialab J. M. Lafortune (2012)

Hi ha una separació entre el món de la creació artística i el ciutadà cultural. Seria un mediador que, en termes de Medialab, gestiona l'homogeneïtat (imitant, acollint).

- *Localització:* teatres, museus, interpretes de patrimoni
- *Característiques:*
 - actua com a relacions públiques en estructures culturals convencionals per tal de difondre espectacles programats
 - fa tasques d'acollida; recepció
 - requereix un mínim de saber sobre la proposta artística en funció de les expectatives del públic
 - públics reals o potencials
 - afavoreix l'accés a l'objecte d'art

➤ **Mediació exterior**

És més lliure, allunyat de l'eventualitat política de les institucions. Intervé en un entorn concret amb un objectiu d'acció cultural (socialització a partir de la cultura). Actua sota el criteri que l'obra existeix en la relació del qui la mira. No escolaritza, l'objectiu és l'auto-educació. En termes de Medialab, seria el gestor de l'heterogeneïtat (preocupat per connectar, relacionar)

- *Localització:* pot ser el propi artista fent tallers amb públic, educadors, professors, joves estudiants d'art ajudant a descodificar obres, acció en hospitals, presons
- *Característiques:*
 - acció social: cultura com a motor de canvi
 - pot promoure sentiment de pertinença a comunitat
 - mediació més estètica: es tracta de comprendre i experimentar amb les obres incorporant una pròpia experiència
 - enriqueix visions espectador. Provocador i iniciador d'experiències, inventa condicions noves de recepció, d'implicació i participació del públic.
 - dóna paraula al ciutadà

Els dos tipus de mediació descrits anteriorment no són mai passius perquè impliquen una actuació presencial. No obstant, les TIC han fet més accessible l'oferta cultural i han modificat els hàbits de comunicació amb les institucions culturals, pel que no podem obviar una tercera via de mediació: la no-presencial

➤ **Mediació a través de les noves tecnologies**

Ciudadà i obra entren en contacte per interfície d'usuari.

- *Localització:* museus, galeries art, patrimoni
- *Característiques:* Mediació no-presencial, ciudadà decideix cóm i quan entrar en contacte amb l'art

Veurem el grau d'utilització d'un tipus de mediació o altre en l'estudi de casos empírics, i ens servirà per determinar quin tipus de ciutadania es vol promoure.

3.3. Dilemes entorn la mediació cultural

Segons les descripcions anteriors, podríem concloure que la mediació és una figura en el si de la institució pública (o treballant per ella), amb tasques avaluable, i localitzada en diversos àmbits de treball. Tot plegat provoca crítiques per l'ambigüitat de la noció: Fer de mitjancer o intervenir? A qui es dirigeix: a consumidors potencials d'art, escolars, turistes, gent desafavorida social o econòmicament, i exclosa per tant del món cultural? Quan intervenir? I per què?

La resposta a aquestes preguntes venen de la mà d'unes polítiques culturals determinades, i el que sembla clar, és que "la mediació no és neutre i respon a concepcions de la cultura que es vol promoure".¹⁷ De fet, podríem dir que la mediació cultural queda legitimada i no qüestionada quan les tasques són en el marc de biblioteques, patrimoni o museus. El debat comença quan és un treball amb arts 'vives' (dansa, música, teatre), i es busca la implicació de l'espectador.

En la literatura esmentada fins ara diríem que en general, el debat sobre l'ambivalència alhora de definir la mediació es centra bàsicament en la prioritització de les dues funcions que se li atorguen: afavorir l'encontre entre obra i espectador, o provocar el desenvolupament cultural d'una col·lectivitat a partir de la participació. Respecte a l'encontre amb l'obra, hem de tenir en compte que les indústries culturals ja aporten una gran oferta amb un enorme *marketing*, i la globalització de les TIC ha permès una gran difusió en xarxa, pel que és més probable que el mediador centri bona part de la seva activitat amb població amb risc d'exclusió cultural o en el desenvolupament col·lectiu.

¹⁷ J. M. Lafortune (2012) ; pàg. 62 citant a Daras, B. (2003)

4. EN RESUM

Aquest capítol ens ha servit per situar la mediació cultural dins el context de la democràcia cultural i poder així analitzar-la des d'una interpretació política. Per la seva banda, el traç del perfil ens ha ajudat a entendre millor qui és, on es situa i que se n'espera del mediador, però també ens ha mostrat que al seu voltant planeja la polèmica per ser, precisament, una figura institucional.

En les debats podríem dir que la mediació és tractada com a funció social i s'analitza principalment els canals de transmissió de cultura. En termes de Bellefleur (2002),¹⁸ es busca una mediació que permeti passar d'una intervenció d'aculturació (assimilacionista) a una enculturació (auto-desenvolupament). Però queda exclòs del debat el tipus de relació que s'estableix entre mediació i ciutadania, entenent que hi ha una dimensió activa de la cultura que modifica les relacions, com hem vist amb Stanley (2006).

Així i a partir de casos d'estudi de mediació, volem aprofundir en la concepció política de la cultura que es pot desprendre, i veure quina concepció de ciutadania cultural es defensa en els diferents actes de mediació. Ara bé, com hem comentat en l'inici, la ciutadania també és una noció polèmica, per tant i abans d'endinsar-nos en exemples empírics, dedicarem un apartat a descriure les concepcions polítiques de ciutadania segons R. Zapata-Barrero, les quals ens serviran de marc teòric per aplicar-lo a la mediació cultural.

¹⁸ Citat a J.M. Lafortune (2012) ; pàg. 14

2

LA CONCEPCIÓ POLÍTICA DE LA CIUTADANIA

“A cultural citizen is a polyglot who is able to move comfortably within multiple and diverse communities while resisting the temptation to search for a purer and less complex identity”

Nick Stevenson (2001;2)

Introduïm aquí el marc teòric que fonamentarà la nostra recerca. Si la idea final és veure quina concepció política de la ciutadania hi ha darrera una pràctica de mediació cultural, hem de començar per definir de quins tipus de ciutadania política estem parlant. Aquest serà el desenvolupament d'aquesta secció, la descripció de les concepcions polítiques segons ho estableix Ricard Zapata-Barrero.¹⁹

1. ESTAT, CIUTADANIA I ESFERA PÚBLICA: UNA RELACIÓ POLÈMICA

La cita de Stevenson ens parla d'una ciutadania cultural que es mou còmodament en múltiples i diverses comunitats resistint la temptació d'una 'identitat pura'. Aquesta definició integra dos elements, comunitat i identitat sota una perspectiva (múltiple i menys pura), però també pot haver-hi l'oposada (única i pura).

L'exemple ens ajuda a veure que, quan parlem de la noció de ciutadania i tal com afirma Zapata-Barrero (2004; 37), les diferents concepcions del terme “l'inclouen dins la família de nocions polítiques *essencialment polèmiques*”,²⁰ atès que és difícil trobar un nucli semàntic en que tots puguem estar d'acord.

¹⁹ Aquest capítol és bàsicament descriptiu de les concepcions polítiques de ciutadania en R. Zapata-Barrero. En els apartats 1 i 2 citem quin text de l'autor fem referència, però queda clar que la totalitat de les idees expressades quan parlem de ciutadania política són textualment integres d'aquest autor.

²⁰ cursiva del autor

De l'anàlisi de ciutadania que fa aquest autor, en retenim dos conceptes claus. En primer lloc, ciutadania és una categoria medidora entre persona i Estat, de tal forma que entre aquestes dues no es pot donar una relació sinó és a través de la ciutadania. En segon lloc, els elements que formen el nucli conceptual de ciutadania: Estat, nacionalitat i esfera pública, els quals es troben en una triangulació de forma que sense algun d'ells no pot tenir lloc la ciutadania (2004; 34).

És la forma com s'interpreta la relació entre aquest elements: Estat, nacionalitat i esfera pública, la que donarà una noció determinada de la ciutadania. Aquestes diferents interpretacions provenen de les tradicions polítiques liberal, republicana i comunitarista. Zapata-Barrero (2004: 37-38) deixa clar, que això només es pot donar si es percep ciutadania com una posició racional que, més enllà de la connotació jurídica, expressa una actitud racional orientada per principis.

Vegem seguidament els elements distintius de la concepció política de ciutadania en cadascuna d'aquestes tradicions polítiques.

2. LES DIFERENTS CONCEPCIONS DE CIUTADANIA POLÍTICA

Les tres tradicions polítiques liberal, comunitarista i republicana accepten els elements mencionats que configuren ciutadania: Estat, nacionalitat i esfera pública, no els consideren excloents. La diferencia entre elles serà quin prioritzen, el que de fet servirà per legitimar unes polítiques públiques. Per tenir una idea clara del significat de cadascun d'aquests elements constitutius de ciutadania, i segons ho defineix Zapata-Barrero, l'Estat descriu una relació vertical entre persona i institucions públiques, la nacionalitat serà la que proporciona a la persona una identitat cultural, i l'esfera pública ens situa en un espai determinat, on ciutadania es relaciona amb l'Estat el que implica tenir una posició pública (2009-b; 28) i (2004; 37-39).

Introduïrem breument les principals diferències de percepció de ciutadania segons els models polítics, i veurem els elements coincidents i divergents entre elles.

2.1. Model liberal

Aquesta tradició té com a pilar bàsic l'element estatal i els drets. Així defineix un ciutadà com a un conjunt de drets (civils, polítics, econòmics, socials) i la ciutadania com una posició, un status. El dret és el que configura la lògica d'acció del ciutadà; ciutadania és una restricció forçada, no hi ha espai per la llibertat.

Parteix de la premissa que es neix ciutadà (criteri obert basat en el naixement en un territori determinat). La ciutadania aquí es percep com la comunitat de destí, en el sentit de tenir no un origen sinó un projecte comú (Zapata-Barrero: 2004; 39).

2.2. Model comunitarista

Pel comunitarisme l'element bàsic és la nacionalitat i la cultura, en definitiva, el que implica d'identitat diferenciada. Manté que hi ha identitats que no estan reconegudes públicament i en conseqüència, no estan protegides per drets; per això qüestiona el privilegi que atorguen els liberals als drets, entenent que ha de ser la identitat la base per definir drets, no al revés. Un ciutadà es caracteritza pel sentiment de pertinença a la comunitat, amb qui crea lleialtat. La ciutadania és la comunitat d'origen, en un principi de naixement. És per tant una concepció tancada, basada en l'element cultural de la comunitat i la família (Zapata-Barrero: 2004; 39).

2.3. Model republicà

Aquest model troba les anteriors concepcions massa rígides i incideix en l'element de la voluntat ciutadana. Més que drets (liberal), o identitat (comunitària), aquí es tracta d'una pràctica en l'esfera pública que implica obligacions, deures i responsabilitats. Zapata-Barrero ho sintetitza com a civisme o pràctica cívica. Aquesta pràctica cívica ha de ser voluntària i no forçada; és un comportament i una actitud dinàmics, on són claus els conceptes de responsabilitat i autonomia (2009-b; 28-29), i requereix al mateix temps un sacrifici pel bé comunitari. Segons aquesta tradició, el ciutadà només s'integra a la comunitat a la qual pertany quan actua en l'esfera pública mitjançant mecanismes de participació social (2001; 26).

2.4. Elements coincidents i divergents entre els tres models liberal, comunitarista i republicà

Tots tres models polítics comparteixen que el principi bàsic de la ciutadania és la igualtat, i segueixen la premissa que la ciutadania és una posició que expressa una determinada actitud racional orientada per principis. En l'ús d'aquesta racionalitat és on es diferencien les tres concepcions. Mentre que la liberal potencia l'ús instrumental de la raó (la capacitat estratègica per mobilitzar recursos estatals), la comunitarista i republicana apunten a la finalitat: la comunitarista relacionada amb la seva identitat (cultural, religiosa, nacional), i la republicana en el desenvolupament de la vida col·lectiva i social (2001; 35-38)

La ciutadania liberal i comunitarista és passiva enfront la republicana que és activa; és a dir, pels republicans és una pràctica que s'aprèn, enfront la passiva que s'obté sense res a canvi (sigui per naixement o per voluntat estatal). Comunitarista i republicà vinculen ciutadà a la seva comunitat. El liberal ho separa i atorga més importància al individu (2001; 27).

L'objectiu d'aquest treball és utilitzar la mediació cultural com a indicador de la concepció de ciutadania a partir de drets, identitat o participació. El que ens interessa ara, és la divergència entre els models polítics pel que fa referència a un dels elements constitutiu de ciutadania que és l'esfera pública. En primer lloc, perquè és on hem vist que es situa el mediador cultural, i en segon lloc, perquè segons Zapata-Barrero (2004; 35) una de les premisses que segueix ciutadania és conformar un tipus d'activitat en l'esfera pública, és a dir, qui actua en l'esfera pública és el ciutadà, no la persona.

2.5. Ciutadania i esfera pública

Zapata-Barrero (2004; 34) afirma que actuar en l'esfera pública exigeix un comportament específic per part de la ciutadania; deduïm que aquest comportament anirà determinat, precisament, per com interpreten esfera pública les diferents tradicions polítiques.

Segons la concepció liberal, el dret és el que delimita l'esfera pública i conforma la lògica d'acció del ciutadà. La ciutadania és una restricció forçada (té llibertat d'acció, però aquesta llibertat s'acaba fora dels marges del dret).

El comunitarisme per la seva banda en tan que identitari, no distingeix entre esfera privada (on es troben les identitats personals) i la pública (on s'expressa la identitat de la comunitat). Entén que l'esfera pública no és tant un marc de drets com de deures (marc moral: deure a participar) (2001; 27).

Els republicans qüestionen la identificació liberal d'esfera pública amb drets, i la comunitària que ho lliga a d'identitat; no veuen l'espai públic com a finalitat sinó com a un mitjà. La seva lògica apunta que l'esfera pública ens ve donada i per a que es mantingui, és imprescindible que la persona tingui autonomia d'acció dins d'ella. En definitiva, seran les pràctiques les que determinaran els límits de l'esfera pública. Així i segons el model republicà, actuar en l'esfera pública produeix canvis, i seran aquests canvis els que reformularan els drets; la identitat per la seva banda es construirà igualment a partir de la pràctica quotidiana (2001; 27).

Al parlar de comportament en l'esfera pública a través de l'activitat cultural, estem teòricament definint una ciutadania cultural. Vol dir això que parlem d'un ciutadà cultural tant si ens referim en el marc de drets, d'identitat o d'implicació participativa? No sembla tan evident.

3. CIUTADANIA CULTURAL

Com ens recorda Brault (2013), és Raymon William dins el moviment de *Cultural Studies* qui primer evoca la idea de ciutadania cultural, "al parlar d'un dret d'accés a la cultura on és el ciutadà qui s'apropia de les eines culturals mentre que les institucions promouen el creixement de l'expressió cultural de tots".²¹

Stanley (2006) per la seva banda, ens ha ensenyat que l'art com efecte subversiu i la participació cultural en l'esfera pública, milloren la capacitat crítica i l'acceptació de nous canvis socials que s'incorporaran a la tradició. Una ciutadania cultural es desenvoluparà així, a mida que incorpori en l'activitat cultural totes les dimensions presents en la societat (gènere, raça, etnicitat, sexualitat, etc).

²¹ S. Brault (2013) Intervenció a l'Assemblea General de la Comissió canadenca per l'Unesco: <http://www.culturemontreal.ca/fr/actualites/details/510/> (5 de maig)

Amb les concepcions polítiques de ciutadania liberal, comunitarista i republicana descrites anteriorment, tenim elements nous per veure que, “promoure l’expressió cultural de tots” de Williams, o “participar en l’espai públic com a eina crítica” de Stanley, tenen diferents interpretacions polítiques. Podríem dir per tant, que la dificultat en delinear una noció de ciutadania cultural ve donada tan per les diferents concepcions de ciutadania política com per la idea que es té de cultura.

La diversitat en la societat contemporània el que provoca és, precisament, la dificultat en definir una cultura homogènia nacional. Per això és important veure cóm es percep ciutadania, atès que voldrà dir potenciar un o altre significat de la cultura: sigui la tradició, repertori social, patrimoni o art, el que es traduirà en un enfocament a la participació determinat.

4. EN RESUM

La triple interpretació de ciutadania i els trets constitutius que cada tradició política aporta, ens porten a pensar que mediació cultural i ciutadania es relacionaran de diferent forma segons l’enfocament tingui una base normativa liberal (prioritza drets), comunitarista (identitat comunitària) o republicana (participació, deures cívics).

Zapata-Barrero (2009-b; 27) afirma que “la ciutadania té la característica de ser un bé primari, en tan que és un bé imprescindible per poder gaudir i tenir ple dret als altres bens que es distribueixen”. En l’esfera pública es troba amb ‘cultura’ que hem vist anteriorment és un bé estratègic. Per tant la gestió cultural en l’esfera pública no solament determinarà una forma d’entendre la ciutadania, sinó també de percebre la cultura, i la mediació ens servirà per verificar-ho.

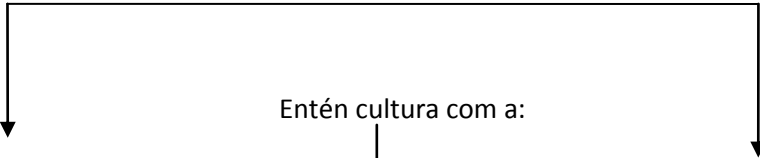
Si ho veiem gràficament:

ESTAT

En l'ús de:

MEDIACIÓ CULTURAL

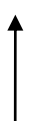
Entén cultura com a:

dret

identitat comunitària

participació

Ciutadania liberal

ciutadania comunitarista

ciutadania republicana

3

TRES CONCEPCIONS DE CULTURA, TRES ACCIONS DE MEDIACIÓ CULTURAL

“Arts should be censored because of their power to move citizen’s influence, their behavior and even their character”

Platón. La República ²²

1. INTRODUCCIÓ AL CAPÍTOL

Quan parlem de cultura ens enfrontem, en paraules de Raymond Williams (2003; 87), amb “una de les paraules més complicades de la llengua [anglesa]”. És un terme dinàmic i complex que evoluciona al llarg del temps. Un concepte semàntic que va de ser sinònim de civilització en el segle XVIII, fins incloure noves categories conceptuals com cultura popular, subcultura i més recentment, interculturalitat o pluriculturalitat, nocions sempre vinculades als canvis socials i sobretot polítics.

El que sembla clar és que cultura té un “contingut conceptual feble” (Marc Augé 2012; 53). Sense anar més lluny, en la bibliografia que estem utilitzant en aquest treball en trobem bons exemples: definicions de caire antropològic: “hi ha tantes cultures com individus i formes de viure” (Saada: 2011; 31), ontològic: cultura com “el que fa de nosaltres el que som en el pla individual i social” (Peter S. Grant i Chris Wood: 2004), sociològic: “com a tota manifestació de l’esperit i eina d’evolució social” (Bauman: 2011; 5), o universal com la declaració de l’Unesco que la defineix com els trets distintius d’un grup social incloent les art, les lletres, els drets fonamentals de l’ésser humà, els sistemes i valors, tradicions, creences, per incorporar-hi finalment, la definició de diversitat cultural en 2001.²³

Qualsevol interpretació de cultura des de l’antropològic al normatiu és legítim, i el que podem assegurar és que amb la democratització cultural hem esdevingut, sigui per accés

²² Vegeu: D. Stanley (2006); pàg. 76

²³ https://unesco.org/declaration_universal_sobre_la_diversidad

sigui per consum, en éssers culturalment “omnívora” parafrasejant Bauman (2011), on pots sentir-te a casa en qualsevol context cultural. Des del nostre enfocament polític, el que ens interessa no és tan definir cultura sinó posar damunt la taula la mateixa pregunta que es planteja Amartya Sen (2004; 1): “the issue is not whether culture matters, but *how*”.

Cóm importa la cultura? En el nostre marc interpretatiu volem donar a aquesta pregunta una resposta des de l’anàlisi polític. En primer lloc hem situat cultura en el marc de la democratització cultural; d’aquí hem interpretat un procés de pas cap a la democràcia cultural. Un cop situats en aquest context, volem obrir la discussió sobre les diferents formes de gestionar cultura seguint el marc teòric de ciutadania de Zapata-Barrero, és a dir, veure com les tradicions polítiques liberal, comunitària o republicana defensen un tipus de cultura diferent al potenciar una o altre significació de cultura.

2. INTRODUCCIÓ A LES CONCEPCIONS POLÍTiques DE CULTURA LIBERAL, COMUNITARISTA I REPUBLICANA

Seguint els trets distintius de cada tradició política, veurem en primer lloc, cómo es percep cultura, com es gestiona i breuement, quina idea de mediació interpreta cadascuna. En un segon apartat analitzarem casos d’estudi empírics de mediació cultural que il·lustrin i corroborin cada concepció política de cultura.

2.1. Concepció liberal: la cultura com a dret

El liberalisme per definició qüestiona l’homogeneïtat. Segons Zapata-Barrero (2004; 41) en el marc de ciutadania, “és l’adquisició de drets el que determina el sentiment de pertinença”; per Nick Stevenson (2001; 1), el punt de vista liberal “proposa que els drets com ciutadà i els compromisos substantius culturals han de estar clarament distingits un dels altres” (pàg. 1). Amb aquestes dues definicions podem deduir en primer lloc amb Zapata-Barrero, que el ciutadà en actuar en l’esfera pública està restringit per uns drets existents, regulats i determinats per l’Estat, el que significa una restricció forçada de la seva actuació. En segon lloc seguint Stevenson, una manca implícita de la idea de ciutadania cultural.

Cóm interpretem cultura des d'una perspectiva liberal? Diríem 'd'anada i tornada', es valora una oferta i una demanda. El ciutadà té drets culturals però l'Estat no intervé. Com apunta Joan Vaquer (2007; 43): l'Estat liberal "actua en la construcció dels marcs generals [...] deixant al sector privat i al mercat un ampli marge per la gestió cultural [...] El paper reduït d'intervenció estatal té com a reflex la debilitat estructural de fons públics dedicats a cultura". Es dilueix la línia entre cultura (entesa tan d'elit com tradició) i divertiment.

Dret a cultura en termes legals, és dret a la societat de la informació. Les noves tecnologies de la informació han fet accessible l'oferta cultural de les institucions modificant les costums dels usuaris culturals. Augmenta l'accés a la informació des de la distància, i aquest públic autònom és el que capitalitza bàsicament la concepció liberal.

Ens trobem en un context de *liquid modern world* descrit per Bauman (2011; 12), on la cultura "s'encaixa en la llibertat i responsabilitat individual d'elecció de tal forma, que assegura que aquesta tria roman una necessitat i un deure inevitable de la vida". És així que cultura des de les institucions consisteix en ofertes ininterrompudes i proposicions temptadores amb la intenció que alguna aconseguixi seduir al públic. Bauman està convençut que la funció d'aquest tipus de cultura no és satisfer necessitats sinó crear-ne de noves, amb un ciutadà consumidor que es manté fidel a la moda (pàg. 16).

Cóm es gestiona cultura públicament? Un discurs públic que ha esdevingut neoliberal i s'ha imposat és el que assegura: "el que necessita la cultura és professionalitzar-se" (Jaron Rowan: 2010),²⁴ i considera l'art amb criteris de mercat. Un exemple pot ser mercantilitzar els museus i espais culturals públics o privatitzar-los, com publica recentment Milena Fernández sobre els Museus de Venècia.²⁵ Una altra exemple de política cultural és afavorir el desenvolupament del sector turístic i les indústries culturals amb efectes de consum. Rosa Pera, ex directora de Bòlit (Girona), comentava fa poc a la premsa la tendència des de les institucions a confondre cultura, turisme i promoció de la ciutat.²⁶

Un dels recursos per potenciar l'accés en institucions públiques tipus museus, i que considerem liberal, sempre ha estat l'ampliació d'horaris, abaratir preus o gratuïtat en

²⁴ Entrevista a *Nativa.cat* (8/9/2010) : <http://www.nativa.cat/2010/09/entrevista-jaron-rowan/>

²⁵ http://cultura.elpais.com/cultura/2013/03/07/actualidad/1362684607_713129.html

²⁶ http://www.eldiario.es/diariicultura/art-cultura_6_103999617.html

determinats dies. Aquestes polítiques no obstant, es troben amb un contrasentit si el fet de baixar preus no s'acompanya d'una mediació activa ja que, com afirma Saada (2011; 139), "la gratuïtat dels museus acostuma a beneficiar-se'n qui ja té la costum d'anar-hi".

Cóm s'interpreta la mediació cultural? No és visible una mediació activa com a mitjà en una horitzontalitat entre l'art i públic. En els centres públics (museus, patrimoni) pot fer tasques d'acollida i recepció, però no personalitza les visites. Es pot considerar mediació el mecenatge, les pròpies institucions, els artistes, els *marchands*.

La mediació cultural que aquí s'activa va més enllà dels límits estatals. Un exemple seria l'orientació de l'artista cap a emprenedor cultural adoptant la lògica d'empresa neoliberal com descriu Rowan (2010). En aquest cas pot ser el propi artista qui fa les funcions de mediador al posar la seva obra a l'abast del públic, actuant així com a gestor cultural o promocionant espectacles. Un altre cas seria el mediador-comunicador treballant per un centre cultural privat per difondre la programació, com hem vist en el primer capítol segons descripció de Saada.²⁷ Ambdós casos, l'objectiu en base a una lògica mercantil proporciona un tipus de mediació allunyada d'una pedagogia o interès social, on el públic no és part activa amb l'obra i roman com a simple espectador.

2.2. Concepció comunitarista: la cultura com a identitat comunitària

Frédéric Martel ens descriu de forma prou explícita cómo canvia la concepció de cultura de l'època de la democratització, a una idea comunitària:

"hier la culture était un outil d'émancipation individuelle et il s'agissait d'apporter la « high » culture dans les quartiers, version classique de la démocratisation culturelle. Désormais, la culture s'inscrit dans une dynamique de group et vise à 'l'empowerment' d'une communauté".²⁸

Aquest 'apoderament' per part de la comunitat és la concepció política de la cultura que expressa l'equació: *identitat ciutadana igual a ciutadania*.

Si seguim el marc teòric de Zapata-Barrero (2004; 41), el comunitarisme al defensar -en el cas de ciutadania- la identitat abans que els drets, es basa en la possessió prèvia d'una identitat determinada; ciutadania s'entén com una comunitat amb un origen comú,

²⁷ Vegeu pàg. 26

²⁸ F. Martel (2006) *De la culture en Amérique*. Paris. Gallimard. Citat a S. Chaumier (2010) ; pàg 76

seguint el principi d'herència de naixement. Aplicat a cultura, "l'*ethnos*, l'element cultural és el que determina el *demos* (l'element polític)".

Cóm interpretem cultura des d'una perspectiva comunitarista? En una defensa de cultura homogènia. La cultura comunitarista interpreta i dóna una significació a la pertinença social. Com ens diu Lamizet (1999; 214): "és un mirall social i polític que ens reenvia a l'ideal de la sociabilitat; les activitats culturals no són neutres sinó que ens fan subjectes socials i co-ciudadans", és a dir, portadors de la mateixa ciutadania. El mateix autor afirma (pàg. 209), que són les pràctiques culturals les que permeten distingir una pertinença d'una altre i reconèixer la identitat d'un subjecte.

En la part crítica trobem dos arguments. En primer lloc, en la defensa d'una identitat cultural, Caune (2006; 62) hi detecta dos riscos bàsics: una "dispersió de Babel" en el sentit de llengües i cultures que s'ignoren mútuament, o de "fusió" en una cultura simplificada i compresa per tothom. En qualsevol dels casos, la lectura seria o una manca d'universalitat, o la pèrdua d'identitat.

Un segon argument apunta que parlar de cultura pròpia, nacional, és tasca difícil en un món globalitzat i de grans migracions; les cultures són en mutació constant per les influències exteriors i pels propis canvis interns (Grant i Wood: 2004; 13). Segons aquests autors això queda clar si intentem avaluar la identitat d'un producte cultural, i entenen que s'hauria de parlar "d'identitat ambigua" i de "de-construcció" de la nacionalitat de molts d'aquests productes, com és el cas de la filmografia i la quantitat de nacionalitats implícites en la seva creació (pàg. 189).

Cóm es gestiona cultura públicament? Amb un discurs reactiu en el sentit de Zapata-Barrero (2009-a; 82), on s'expressa una visió de la societat culturalment tradicionalista amb una "lògica retrovisor", d'una cultura "intacte en el temps". I què s'entén per tradició? Seguin amb Zapata-Barrero i citant a Weber, "el que sempre ha existit, el que està aquí des de sempre".

L'Estat intervé en una lògica de triangulació nació- ciutadania -cultura. Ho veiem des de l'Antiguitat o Edat Mitjana, on l'art adscribia les formes de pertinença promogudes institucionalment; la dimensió estètica i simbòlica de la identitat del subjecte es confonia amb l'exercici de la seva ciutadania (Lamizet: 1999; 26). En l'actualitat i des d'una perspectiva comunitarista, la sociabilitat es crea igualment amb l'organització d'espectacles amb un rol significatiu pels espectadors. Els actors culturals segons

Lamizet (1999; 18) tenen una missió clara: “permetre als ciutadans percebre les formes simbòliques de la seva pertinença social, i conservar la memòria de les formes estètiques assegurant la transmissió a generacions vinents”.

A través de les polítiques culturals es defensa així quina expressió d'identitat nacional i quina significació de la cultura es promou. Un exemple seria la promoció de festes col·lectives com adhesió a l'expressió ciutadana.

Cóm s'interpreta la mediació cultural? La pregunta clau seria: De quina forma poden les pràctiques culturals contribuir a l'afirmació identitària dels ciutadans d'una població? Trobarem una mediació activa enfocada a enfortir aquest sentiment de pertinença i d'identitat col·lectiva a través de la participació.

En la nostra opinió Lamizet en *La médiation culturelle* (1999; 9) inscriu aquesta pràctica en la dimensió comunitarista quan afirma: “la mediació fonamenta la dimensió singular i col·lectiva de la nostra pertinença i ciutadania”, i més endavant, que “representa l'expressió d'un cert nombre d'ideals estètics i simbòlics, gràcies als quals estem en mesura de donar un sentit i consistència als valors de pertinença social i política dels quals som portadors” (pàg. 13). Per aquest autor, és la mediació cultural la que permet prendre consciència a l'individu de la consistència i importància dels vincles socials que el fan subjecte i ciutadà (pàg. 299).

2.3. Concepció republicana: la cultura com a pràctica

Durkheim ens diu que una de les finalitats de l'art és socialitzar el que hi ha de més individual en l'home: les sensacions i els sentiments, i és aquesta condició estètica de l'art la que assegura una funció comunicativa.²⁹ Aquesta utilització de la cultura com a forma de comunicació i socialització de l'individual és la que interpretem com a concepció republicana de cultura.

La republicana és una visió que assumeix els possible conflictes que es deriven de les dues anteriors liberal i comunitarista. En el primer cas liberal, quan una persona no és membre de ple dret del Estat on viu i per tant no té dret a cultura: amb un status de resident temporal (visat d'un any) per exemple, en molts països no tens dret a l'accés a

²⁹ A: J. Caune (2006); pàg.75

biblioteques, quan sí que pots escolaritzar un infant. En el segon cas, el comunitarista, pot ser que la cultura d'un ciutadà no formi part de la identitat nacional i no es trobi per tant, reflectida en l'espai públic. Dit d'una altra forma i aplicant el marc de ciutadania de Zapata-Barrero, una idea republicana de cultura no parla només de drets ja que tenen límits, i no parla només d'identitat perquè nega la pluralitat.

Aquesta tercera via expressa una actitud moral basada en la responsabilitat. És a dir, per poder manifestar-se culturalment, a part dels drets o la identitat, ha de haver-hi uns deures i responsabilitats que Zapata-Barrero (2009-b) tradueix per civisme, i en el nostre cas sobre cultura, parlaríem d'una *participació cultural cívica*. Aquestes virtuts cíviques lligades al republicanisme, parlen del "bon ciutadà" definit com el que es preocupa pels problemes públics i que ara, afirma Zapata-Barrero (2009-b; 32), "s'adapta a una nova realitat potenciant la seva autonomia, desenvolupa les seves capacitats com a persona, [...] amb un esperit de compromís amb la societat però crític, [...] implicant una empatia social sense distanciar-se de la responsabilitat dels conflictes que es produeixen".

La ciutadania cívica republicana acull al ciutadà en l'esfera pública i categoritza el seu comportament individual dins uns codis i virtuts públics (Bryan S. Turner: 2001;12). És per tant l'esfera pública la que conforma el conjunt de relacions: status legal, recursos socials, membre d'una comunitat i identitat personal. En l'acció cultural parlem de la "virtuositat" que Hannah Arendt (1973; 198-199) interpreta en la *virtú* de Maquiavel: en l'art d'execució, la perfecció està en el procés i no en el producte final, el qual sobreviu a l'activitat i esdevindrà un ens independent.

Cóm interpretem cultura des d'una perspectiva republicana? Com una resposta adaptada als problemes socio-culturals apareguts en la societat contemporània, com per exemple, el fet de ser societats multiculturals i amb gran quantitat d'informació a l'abast de tothom. Es vol amb aquesta idea promoure a l'espai públic l'oportunitat perquè cada individu s'expressi a través de les seves capacitats (Zapata-Barrero: 2009-b). Això vol dir dret a accedir a la cultura comunitària i poder expressar al mateix temps la pròpia individualitat, el que inclou les dues premisses de les anteriors concepcions. La participació és clau, i l'art és una eina amb l'objectiu de cohesió social i de positivar el fet intercultural en tots els nivells socials.

Cóm es gestiona cultura públicament? Serien les polítiques pro actives en el sentit de discurs de Zapata-Barrero (2009-a), on les diferències en contextos multiculturals es veuen com oportunitats. Seguint aquest autor es vol promoure una *cultura de la diversitat*,

que evitaria tant la dispersió com la fusió que hem detectat dos efectes negatius en el comunitarisme. Una cultura de la diversitat inclou en l'espai públic totes les expressions culturals de la societat per igual, amb l'objectiu últim de permetre sobretot la interacció entre els seus diferents individus.

En aquest marc podem incloure també la idea de Santi Eraso d'una cultura centrada menys en grans espectacles i més en petites activitats, "menys construir i més distribuir", tal com afirmava en unes jornades sobre mediació a Medialab Pro (Madrid).³⁰

Cóm s'interpreta la mediació cultural? És un instrument indispensable pel bon desenvolupament cívic i social a través de l'estètic. Aquí el mediador cultural no estarà "per omplir les mancances de la vida, sinó que intenta que l'espectador es qüestionï davant les obres" i tingui un discurs interpretatiu (Saada: 2011; 62). En aquest sentit, la mediació cultural no és cap terapeuta, però col·labora a que el desenvolupament d'una acció cultural sigui positiu per l'acció social.

Sortir et s'en sortir, anar a espectacles culturals com a mitjà per sortir d'un cercle d'exclusió, és la frase de referència de l'associació sense ànim de lucre *Cultures du Coeur*, i que resumeix prou bé la dinàmica de la mediació cultural com a vincle social i d'inclusió a través de l'art i l'esport.³¹

Un cop descrites les diferents concepcions culturals, una forma de veure si les aproximacions polítiques que hem fet de cultura són correctes és utilitzar metodològicament la mediació cultural com indicador en casos d'estudi. Ens podem servir de la mediació com indicador per dues raons: en primer lloc, la mediació cultural esdevé institucional en el moment en que és assumida pels actors polítics i es situa en l'espai públic; és així que podem afirmar que les diferents formes com s'utilitza la mediació impliquen una manera d'entendre la cultura.

Una segona raó ho justifica el fet que sigui una figura que actua en l'espai on es produeix "una dialèctica entre la dimensió singular i la dimensió col·lectiva de l'individu" (Lamizet: 1999; 34). La mediació provoca que interactuen públicament les dues dimensions de

³⁰ http://medialab-prado.es/article/implicacion_contra_participacion

³¹ <http://www.culturesducoeur.org/>

cultura: la que dóna sentit de pertinença a una comunitat (tradicció), o la creativa que satisfà unes necessitats estètiques tan per part dels creadors com dels espectadors (art).

3. TRES CONCEPCIONS DE MEDIACIÓ CULTURAL: LIBERAL, COMUNITARISTA I REPUBLICANA

Ens situem en un context polític de democràcia cultural. Això vol dir estats democràtics amb cultura gestionada públicament com a bé estratègic. El nostre marc interpretatiu apunta a tres concepcions de gestionar aquest bé i fer-lo accessible. Una forma de verificar-ho, és veure quin tipus de mediació es desplega, entenent que la mediació serà el mitjà que permet a la institució pública posar el ciutadà en contacte amb l'art.

Com hem comentat a la introducció, Montreal és on hem vist més clarament què és la mediació activa i serà en conseqüència la font que ens proporcionarà la gran majoria de casos d'estudi sobre mediació. D'aquesta ciutat en traurem els models de la percepció republicana i comunitarista. La idea montrealesa de mediació s'allunya de la percepció liberal, per la qual cosa per aquest model hem optat per casos d'estudis prou exemplars sense tenir en compte la localització. L'objectiu en cap cas és jutjar un o altre model cultural, sinó veure les diferents formes d'apropar la cultura a la població des del poder públic.

De cada percepció política analitzarem tres casos d'estudi seleccionats com a més representatius. En l'annex incloem les diferents practiques i grups de mediació que hem treballat, però que per una raó evident d'espai hem tingut que descartar. Per cada una de les accions de mediació descrites ens hem guiat pels següents eixos d'anàlisi:

- Els objectius
- Les eines
- El públic o població a qui es dirigeix
- La temporalitat
- Els reptes que detectem

3.1. Mediació cultural en la concepció liberal: un dret

Com hem senyalat al parlar de la cultura en la perspectiva liberal, la cultura és un dret d'accés però no hi detectem una mediació activa. L'enfocament polític es basa en la difusió i en la facilitat de mitjans, com baixar preus o ampliar horaris; no demana implicació en les pràctiques. No obstant i això, ja que ens trobem en el debat de la democràcia cultural, el que es tracta és veure quins mecanismes posen en marxa les institucions públiques per connectar el ciutadà amb la cultura.

Si bé la institució que s'emmiralla en una percepció liberal no compte pròpiament amb la figura del mediador, sí que té una sèrie de recursos per activar l'accés a cultura.

➤ **La virtualitat. Dels museus a les biblioteques**

Volem referir-nos aquí al que seria el cas més extrem en quan a política liberal; no parlarem de la digitalització de les obres existents en un museu físic, sinó de la creació del museu exclusivament virtual en detriment d'un edifici construït.

Un recurs liberal és la xarxa. N'hi ha molts exemples, un de proper és el museu virtual de la Universitat de Barcelona (UB).³² No obstant, hem preferit analitzar un cas que ens ha semblat molt complert i significatiu pel seu interès en ser el més 'real' possible: el **Museo Virtual de Artes** (MUVA),³³ només existent a Internet.

Uruguai necessitava un museu, i entre la disjuntiva d'aixecar un de 'sòlid' amb un pressupost de 40 o 50 milions de dòlars, van optar per fer-lo virtualment 'líquid', amb un cost assumit pel diari El País digital (d'Uruguai). En actiu des de fa 10 anys, el MUVA té com a objectiu la visualització d'obres d'artistes contemporanis molts cops inaccessibles al públic, bé perquè romanen en els tallers, o per trobar-se en mans privades. Amb una tecnologia multimèdia de text, so i vídeo, és disponible en espanyol i anglès.

En l'aspecte funcional el museu consta de dues parts ben clares: primer, el projecte arquitectònic de gran impacte visual, amb fotos dels plànols, el disseny, informació sobre els materials, la visualització del espai exterior (que s'ha volgut situar en un emplaçament real); en segon lloc hi ha el contingut, la col·lecció d'obres. És un símil d'un museu físic

³² <http://www.ub.edu/museuvirtual/colleccions.php>

³³ <http://muva.elpais.com.uy/>

però tridimensional, el recorres en un moviment de 360° al llarg de dues plantes. Hi trobem un espai amb l'entrada, recepció d'acollida, una llibreria i la sortida. Et moues per passadissos, escales, ascensors, finestres amb vistes a l'exterior i fletxes que orienten el sentit de la visita. La il·luminació crea ombres el que dóna la sensació de més realitat. Una música i figures que es van bellugant acompanya constantment, el que esmorteix el sentiment de solitud propi d'una visita virtual. Les diferents estàncies condueixen – actualment- a les col·leccions de sis autors. Un cop davant l'obra, et permet apropar-te fins un 200 %, conèixer la biografia de l'autor, trobar anàlisi d'experts (amb opció de tria d'expert), i disposa d'una bibliografia corresponent. Una aplicació permet guardar i fer comparativa entre obres.

El museu virtual s'orienta a un usuari pressuposat. Tot i lo democràtic que pot ser la xarxa, es suposa la disposició de l'eina; en el mateix sentit veiem que la lliure circulació i lectura dels textos és còmoda per un públic avesat en l'art, però no per un neòfit. La virtualitat permet l'avantatge d'una temporalitat infinita. El MUVA continua el seu repte i amplia continguts amb la creació d'una revista digital per la divulgació de l'art, el que li permet estendre's més enllà de la seva 'frontera' i incorporar informació externa.

Sobre la virtualitat als museus volem aquí destacar l'anàlisi que fan Danièle Brochu i Nathalie Noël-Cadet (2001) del Museu virtual de Viena, amb una descripció exhaustiva de la funcionalitat i l'organització de la informació transmesa en la web. Conclouen les autores, que el museu esdevé poc a poc un lloc de comunicació on la lògica mediàtica i cultural gira entorn una política d'oferta. El museu es converteix en una entitat abstracte, que comunica amb un públic format com usuari model enlloc de visitant.

➤ **Les biblioteques sense llibres**³⁴

El segon cas i com a continuació del primer, ens porta a les biblioteques numèriques. Segons informaven diferents mitjans de comunicació, aquest any està prevista l'obertura d'una biblioteca completament digitalitzada a S. Antonio (Texas), una zona desatesa en serveis de préstec públic. La novetat no és que tingui llibres digitals, sinó que no n'hi haurà cap en paper. Una col·lecció de 10.000 títols estarà disponible en un espai on només hi haurà ordinadors, lectors digitals i una sala de cafè. La idea: buscar un aspecte similar a les botigues Apple.

³⁴ Notícia a: <http://www.ledevoir.com/culture/livres/370466/une-bibliotheque-sans-livres-au-texas>;
<http://www.lettresnumeriques.be/2013/01/24/une-bibliotheque-sans-livres/>

El canvi es significatiu: del bibliotecari que aconsella i promou la lectura, al tècnic informàtic de manteniment. Les eines, objectius i temporalitat són els mateixos que la del museu anterior; coincideix també els criteris econòmics en la decisió de posta en marxa: de 4 milions per any d'una biblioteca tradicional, a una inversió inicial de 1,5 milions de dòlars. La lectura s'entén com quelcom individual a la que es té dret, però es minimitza l'efecte social de la capacitat de les biblioteques com llocs d'interactuació ciutadana: acollida d'immigrants, punt de trobada d'estudiants, gent gran etc.

➤ **La música en to major: l'òpera**

De les arts i la literatura, passem a la música. La música clàssica, i sobretot l'òpera, sempre han rebut l'etiqueta d'elitistes, aristocràtiques o burgeses segons els períodes. El Liceu en concret, es finança en origen amb accions mercantils que comporten la propietat de bona part de les butaques, fins que passa a ser un Consorci amb l'Ajuntament i la Diputació de Barcelona que es fan càrrec de la gestió i explotació.

És de per si un model de gestió mercantil liberal. No obstant, no parlem aquí ni del gènere ni del finançament, sinó de veure els mecanismes que utilitza l'administració pública per facilitar l'accés d'un espectacle artístic a un més alt nombre de persones. El cas és especialment interessant pel esforç que posa l'administració en allunyar l'òpera del soci elitista, però a més i en interès d'aquest treball, ens servirà per comparar dos models ben diferenciats de gestió pública en un mateix gènere.

Un model liberal d'apropar l'òpera al gran públic és el programa "***l'Òpera en texans***".³⁵ TV3 inaugura ja la tercera temporada d'un programa televisiu que vol portar l'òpera a tothom. Es tracta d'una emissió setmanal d'una hora de duració. El nom ha estat ben triat i pensat: òpera (clàssica, d'elit), i texans (una peça de roba popular, de cada dia). La intenció és clara: tothom vesteix texans, tothom pot escoltar òpera.

El programa s'emet en la segona cadena de la Corporació, el Canal 33, i ha passat per successius canvis d'horaris fins a situar-se a la franja de bona audiència com són les 21h. Segons s'afirma en la presentació, l'objectiu de l'emissió és "desmuntar una obra d'òpera per fer-la accessible i donar pistes per a que l'espectador pugui gaudir d'un espectacle sencer". Per atraure l'atenció de l'espectador emprà diverses eines: el presentador dins d'un taxi explica una obertura; fa versions de peces amb coneguts artistes de música

³⁵ <http://www.tv3.cat/opera-en-texans/el-programa>

contemporània, cuiners, perruquers, periodistes i humoristes; arriba fins i tot a fer una coral amb gent prou coneguda del món televisiu per mostrar que és possible, amb poc de temps, instruir a gent neòfita en el món del cant.

Un dels recursos més destacables és situar-se bona part del temps al carrer, l'espai públic, així com veure les interioritats dels teatres d'òpera. El programa es fa amb clau de bon humor, per entrar a l'òpera "sense complexos", i el públic a qui vol arribar és tothom: divulgar aquest art als "amants de l'òpera, els indecisos, els romàntics, els atrevits, els que comencen, els que creuen no estan preparats, als que van sempre al Liceu".

El situem en el model liberal en primer lloc, perquè el mitjà per arribar al públic és l'audiovisual, el qual no permet la interacció. Es fa pedagogia musical però el públic sempre és un espectador des de la seva individualitat, o comunicant a través de les xarxes socials com facebook o el e-correu. En segon lloc la considerem liberal, per l'aposta que fan en direcció, per una persona al capdavant amb força carisma on ella mateixa és part de l'espectacle, com és el cas d'en Ramón Gener, el que mediatitza els objectius. Un repte per exemple, serà veure la continuació del programa sense una personalitat amb la passió i grans dots de comunicador com en Gener.

En aquest mateix sentit destaquem l'ús de la popularitat dels que intervenen enfront la invisibilitat de l'espectador, el que marca una divisió entre l'art i el públic. La popularització que es fa amb expressions tipus "surfejar en la música" i l'ambivalència en les intencions (en el web del programa es parla d'aprendre i de donar consells bàsics per "quedar bé quan es parla d'òpera"), la situen en una franja on es dilueix el límit entre l'entreteniment, l'oci, i l'aprenentatge.

3.2. Mediació cultural en la concepció comunitarista: el valor de la comunitat

Donar valor a un sentiment comunitari és potenciar la idea 'ser membre de', el que pot dirigir-se en varies direccions. Es pot voler emfatitzar una identitat (com la de nacions sense Estat), la comunitat on vius, potenciar la corporació de treball, etc. En qualsevol dels casos, la idea es trobar una lleialtat cap a uns trets que són comuns o es volen compartir.

D'aquesta forma una institució pública posarà en marxa els mecanismes necessaris per promoure la socialització a partir del sentiment de pertinença, la consolidació de les

tradicions, la identitat, i fins i tot la inserció dels nouvinguts en la cultura dominant de la societat. L'interès es focalitzarà en les practiques que fomenten les costums i tradicions, el folklore, les que posen en relleu el patrimoni; en definitiva, les que per sobre de tot tenen la comunitat com a punt de mira. Hem volgut reflectir el sentiment comunitari des de tres angles constitutius del ésser humà: la identitat, la comunitat on vius i el lloc de treball. Vegem-ne tres casos d'estudi, ara ja centrats a Quebec.

➤ **Membre d'una nació. El sentiment identitari i *Les Castellers de Montréal***³⁶

El primer projecte de mediació ens porta a cavall entre Montreal i Barcelona a través dels castellers. Com es ben sabut, les colles castelleres són un dels pilars que suporten la tradició de la cultura catalana. El fet d'incloure-ho en el model comunitarista ens ve des de la pròpia Generalitat. El Centre de la Promoció de la Cultura Popular i Tradicional junt amb la Secretaria per a la Immigració, donen suport des del 2010 a La Coordinadora de Colles Castelleres de Catalunya per endegar el programa "tots som una colla". L'objectiu és la integració de la població nouvinguda a partir del món casteller.³⁷ El díptic de propaganda de l'activitat (en vuit llengües), vol transmetre els valors socials del fet casteller així com la tradició i l'arrelament a la nació. En aquest sentit és important el concepte de 'colla', grup de persones unit al voltant d'un interès comú. Com exemple, aquest programa casteller és ja per si un model comunitarista de com socialitzar i integrar els nous ciutadans a partir de la cultura majoritària del país.

Imatge: Diada St. Jordi 2012 a Montreal

Font: facebook *Castellers de Montreal*

Com hem comentat, la majoria de la recerca en activitats en mediació cultural les hem centrat a Montreal. I en aquesta ciutat també hi trobem una colla castellera, els *Castellers de Montréal*. Tal com indiquen en la seva pàgina web, són un dels "representants de la cultura catalana al Quebec".

³⁶ <http://www.castellersdemontreal.info/>

³⁷ <http://www.cccc.cat/que-fem/TotsSomUnaColla>

L'equip està format bàsicament per quebequesos i catalans residents a Montreal (molts fills d'immigrants catalans ja nascuts a Montreal). Formen part del Centre Cultural Català del Quebec (CCCQ), difusor de la cultura catalana.

Els *Castellers* són l'eina per donar a conèixer de forma oberta i arrelar al Quebec, una tradició que ja és patrimoni de la humanitat. A partir d'aquesta pràctica cultural l'objectiu és enfortir les relacions interpersonals dels seus membres, la solidaritat, l'ajut en el treball d'equip i la convivència entre diferents edats i estats socials.

Es dirigeix a tota la població del Quebec que pugui estar interessada en la cultura catalana. L'activitat pública es desenvolupa principalment en festes i diades catalanes senyalades: Sant Jordi, l'Onze de setembre, la projecció de pel·lícules catalanes com *Anxeneta*, etc. La comunicació en principi és en dos idiomes, francès i català, tot i que tan en la web com en el facebook tot és en francès.

És una activitat cultural on no hi intervé pròpiament un mediador. Tot i així, podríem considerar el CCCQ com a mediador per impulsar una activitat cultural que transmet el sentiment identitari en un context allunyat de Catalunya, buscant la promoció i implicació de ciutadans no catalans en un projecte de tradició cultural.

➤ **Membre d'una ciutat: el sentiment comunitari** i el projecte i ***Je suis*** a Vaudreuil-Dorion ³⁸

Vaudreuil-Dorion forma part de la comunitat metropolitana de Montreal. Situada al sud de l'illa montrealesa, té una població aproximada de 33.000 habitants. Michel Vallée, director dels serveis d'arts i cultura de l'ajuntament i que aquí actua com a mediador, posa en marxa junt amb organismes multi sectorials el projecte *Je suis* en agost del 2010 a partir de pràctiques de mediació cultural. Si bé en un principi la temporalitat era anual (termini agost del 2011), el projecte continua i actualment compta ja amb un centenar d'activitats culturals públiques, una pàgina facebook i visibilitat en els mitjans de comunicació nacionals i públics com a Youtube.

En una recent taula rodona on varem assistir sobre els reptes de la mediació cultural,³⁹ Vallée va explicar que l'inici d'aquest projecte sorgeix en adonar-se que la ciutat reuneix

³⁸ <http://www.ville.vaudreuil-dorion.qc.ca/services-aux-citoyens/arts-et-culture/arts-et-culture.html>

gent d'arreu, però funciona com a dormitori, sense relació entre veïns ni llocs de trobada comuns. Com ell mateix indica, la idea vol transmetre: “sigui la persona d'origen pakistanès, haitià o francès, és de Vaudreuil...*je suis Vaudreuil-Dorion*”; es vol cimentar aquest sentiment de comunitat amb els artistes com a eina per “permetre a la gent conèixer-se millor i fer lligams entre ells”.⁴⁰

Els objectius descrits del projecte: millorar el sentiment d'orgull del ciutadà amb el lloc on viu sense importar el seu origen, professió, nivell adquisitiu, edat, gustos o valors. Es vol desenvolupar un esperit més fort de pertinença com a membre de la comunitat, a partir d'una acció cultural fora del comú on la població s'implica fortament. La crida a artistes multi sectorials té com a objectiu treballar conjuntament en el territori, evitant l'esperit de competició. Una idea subjacent, és que s'espera millorar la influència de la ciutat en el pla regional, provincial i nacional.

Imatge: Presentació del primer projecte
16/09/2010

Font: facebook *Je suis Vaudreuil-Dorion*

Dins del projecte *Je suis* podem comentar el primer, la seva pedra angular. Diversos artistes van construir una imponent escultura lluminosa composta de les sis lletres *Je suis* que es va instal·lar al parc Valois de la ciutat. La composició és en pedra i ciment, foradada amb les empremtes de molts ciutadans. Al situar-la davant de la casa Valois del segle XVIII i emblema de la ciutat, ens remet a recordar història i identitat.

³⁹ En el marc del festival FIFA i arrel del reportatge a Canal Savoie: “La médiation culturelle: créer ensemble”: <http://accreditation.artfifa.com/en/program/special-events/item/552-les-enjeux-de-la-mediation-culturelle?tmpl=component>

⁴⁰ <http://www.youtube.com/watch?v=bHnlQUChuLg>; <http://www.journalletoile.com/Arts-et-spectacles/2010-08-31/article-1814481/Je-suis-ma-communaute/1>

Amb un cost de 80.000\$ finançat per diferents entitats incloent l'aportació ciutadana, sembla que la relació cost i benefici ha estat més que assolida. Segons es desprèn dels diferents vídeos, entrevistes i articles sobre el projecte, l'execució de l'obra va aconseguir els objectius esperats: els testimonis afirmen sentir una solidaritat entre la població, l'orgull de pertànyer al municipi, haver-se involucrat en un voluntariat que encara continua, i haver creat amistats. En quan a l'ajuntament, interpretem que fer un monument que roman, servirà per recordar aquests sentiments a les futures generacions.

El projecte *Je suis* ha continuat i ja va més enllà. Crea tallers d'artistes i adults amb deficiències intel·lectuals; organitza la decoració conjunta de l'arbre de Nadal de "la comunitat"; organitza conferències sobre art i desenvolupament sostenible; crea el projecte *reporter* on mediadors ajuden a realitzar vídeos a adolescents que s'interessin en les comunicacions i webs entre altres.

Un projecte actualment en marxa, té com a repte prendre de 10.000 a 30.000 fotografies de residents demanant-los que completin la frase "je suis..." de forma que els descrigui a si mateixos (professió, origen, gustos, adjectiu, etc). Això es fa possible amb l'ajut de voluntariat que recorre la ciutat per fer les fotos. Es vol crear una exposició al parc Valois "amb 10.000 persones que criden el seu orgull". Com a conseqüència de tota aquesta participació, el programa es permet una consulta pública per tal de revisar la política cultural de la ciutat.

En resum, una ciutat que passa de 14.000 a 32.000 habitants en 12 anys, amb força immigració i desconexió entre els habitants, busca la forma de provocar encontres i sentiment de pertinença comunitari. La resposta estarà en unir l'orgull de pertinença amb la riquesa de l'art. L'eina: la mediació cultural, sigui a través d'artistes o professionals mediadors, que provocaran que el ciutadà s'apropiï de l'espai públic a través de la cultura.

Si en veiem els resultats, 16.000 ciutadans han participat en 75 activitats; s'ha activat un voluntariat cada cop més gran i la mediació incideix en el camp de la salut i l'educació. El projecte en definitiva, vol ser tangible i durable, de llarg termini.⁴¹ Podríem concloure que la idea de tenir una societat orgullosa del seu entorn, ajuda a la sostenibilitat del medi, a millorar les relacions interculturals (podent arribar fins l'entorn laboral), minimitza els conflictes veïnals, i augmenta el consum intern.

⁴¹ <http://www.ville.vaudreuil-dorion.qc.ca/documents/pdf/services/Arts%20et%20culture/ResumeJesuis.pdf>

En global és un projecte original i innovador que utilitza molts recursos accessibles i sobretot humans. Afirmar en el web de l'ajuntament que "Nulle part au Québec, une philosophie de développement de la communauté par la culture n'aura pris une telle ampleur". Els reptes pel futur que li veiem, és exportar la idea.

➤ **Membre d'una empresa: el sentiment corporatiu i *La culture en entreprise***⁴²

L'associació *Culture pour tous* ofereix el programa "art a l'empresa". La directriu de projectes Eva Quintas, comentava a Canal Savoir que es van plantejar: "On passa la major part del temps la gent? Resposta: al treball. Doncs aquí és on hem de fer arribar l'art i anar més enllà del 'm'agrada o no m'agrada'".⁴³

En un Simposi organitzat per *Culture pour tous* en 2011, Giovanni Schiuma, professor en innovation managériale de l'Università della Basilicata i president d'Arts for Business Institute (Itàlia), va comentar que un estudi suec revelava els impactes obtinguts de la relació art i empresa. Podríem resumir-ho de la següent forma, pels treballadors: experiència i divertiment, estimulació, auto reflexió, inspiració, desenvolupament de la capacitat d'organització (*soft skills*). Per l'empresa: reputació, modulació de l'espai de treball, inversió (transformar un producte en valor tangible), creació de xarxes internes i externes, innovació.

Culture pour tous, amb el suport del programa governamental *Initiatives stratégiques de Patrimoine Canadien*, vol donar valor al dinamisme en l'empresa oferint la possibilitat de crear lligams únics entre treballadors a partir de d'una experiència cultural. Què es pretén al integrar art i cultura en el treball? Estimular la creativitat i la innovació, millorar el clima de treball, reforçar el sentiment de pertinença, o fins i tot fer bona propaganda de l'empresa dins la comunitat.

Culture pour tous actua aquí com a mitjancer entre l'artista i l'empresa en dos fronts. Per una banda, obre la porta a artistes interessats en compartir conjuntament el seu treball en el marc d'una empresa; aquest artistes esdevindran mediadors culturals pel seu treball. Per una altra banda, l'associació aborda empreses per explicar-los el valor de treballar amb l'art, i ofereix un catàleg d'arts i activitats on es pot triar diferents opcions, segons

⁴² <http://lacultureenentreprise.ca/>

⁴³ <http://www.canalsavoir.tv/emission/10276>. Episodi 3

l'experiència que es busqui i la funció que es vulgui donar. Són activitats adaptades al pressupost i necessitats de cada empresa.

Les idees són moltes i els objectius diferents: embellir el lloc de treball, fidelitzar programes entre organismes culturals i empreses, consolidar sentiment de pertinença, canviar les dinàmiques internes i afavorir una cohesió d'equip, lluitar contra l'absentisme laboral, desenvolupar la creació, o posicionar-se com empresa innovadora. Així en el catàleg es pot trobar tallers de dansa, trobades literàries amb actors o escriptors, creació d'un mural, mosaic o escultura conjuntament entre l'artista i els treballadors, fer reportatges fotogràfics, etc.

De les moltes activitats que l'organisme ja ha dut a terme, vegem-ne resumidament algunes d'elles que corroboren el model comunitarista que proposem.

Câble Alcan és una societat que fabrica cables, bandes i dispositius d'alumini. L'escultora Lorraine Beaulieu proposa com a projecte "L'home d'alumini", fet a partir de bandes d'alumini recuperades de la fàbrica i representant la forma humana típica de les escultures *Inukshuk* dels autòctons canadencs. Un *Inukshuk* representa el signe del pas de l'ésser humà en les societats indígenes dels territoris de l'extrem nord, i l'artista vol amb aquest sentit, que l'escultura marqui el pas dels treballadors al seu lloc laboral. Molts dels empleats van participar en la execució de l'obra, i va ser l'ocasió per iniciar-se en l'art, desenvolupar una creativitat i intercanviar competències. L'escultura es troba instal·lada a l'entrada de la fàbrica, i és un símbol que els uneix al lloc de treball.

Font Imatges a : <http://lacultureenentreprise.ca/en/realisation/cable-alcan-et-lorraine-beaulieu/>

Un segon cas d'estudi és *La Chambre de Commerce du Montreal*, qui ja té integrat en el seu discurs la importància de la cultura en el desenvolupament econòmic. Participen i col·laboren des de fa anys en diferents actes culturals de Montreal. Amb 100 empleats de plantilla, l'artista fotogràfica Caroline Hayeur els proposa de fer fotos dels seus llocs preferits, evocadors o desconeguts de Montreal. Si en un principi s'hi van apuntar una dotzena, aquest grup va anar motivant als altres fins que la participació va ser de 84 persones.

Com afirma Isabelle Hudon, presidenta de l'entitat: "*L'objectif, est de donner une vision de lieux inconnus de Montréal à travers les yeux des employé-es, de leur lentille et de la lentille de Caroline Hayeur*".

Durant l'estiu els participants es van bolcar a la recerca de la foto. Al final Hayeur, l'artista-mediadora, va presentar una sèrie de fotografies dels empleats amb la seva obra, fetes en el seu despatx habitual.

Imatges: © Michel Lefevre

Font: <http://lacultureenentreprise>

Varem tenir ocasió de parlar amb l'artista C. Hayeur, i el que ens va cridar més l'atenció d'aquest projecte, és el canvi de mirades que es van produir. Segons comentava la medidora, els empleats estaven obsessionats en la foto, buscant l'escenari, el color, la il·luminació, enquadrant segons les directrius i consells que ella havia donat. Aquesta angoixa sobtava a l'artista, que es veia reflectida, tot i haver integrat perfectament aquest neguit en el seu dia a dia artístic. La fotografia va permetre canviar la mirada d'un mateix i la mirada en l'altre. Es van trencar jerarquies: tots eren iguals davant l'artista i enfront l'obra. Per la seva banda, Hayeur mentre va durar el projecte no va deixar de ser un treballador més de l'empresa, compartint l'espai i sentiments del dia a dia dels treballadors.

Els comentaris dels testimonis que hi varem participar: molt motivats en l'obra, Caroline Hayeur ha aconseguit fer-los somriure tot l'estiu, els va despertar el sentit artístic, emocions... Alguns d'ells diuen haver descobert una disciplina que els hi fa plantejar moltes preguntes, sobre ells i sobre la ciutat.

Un tercer exemple és la coneguda fàbrica de cerveses Molson que data de 1786. El projecte *Cap à la bière* de l'artista Lucie Bélanger, proposa als empleats un mural abstracte amb els taps recuperats de les ampolles. Actualment es troba a l'entrada de la seu central de l'empresa a Montreal.

Font Imatge: <http://lacultureenentreprise.ca/en/realisation/molson-canada-et-lucie-belanger/#entreprise>

3.3. Mediació cultural en la concepció republicana: el valor d'expressar les capacitats dels ciutadans

En el model de cultura republicana hem parlat de responsabilitat, virtuts ciutadanes, participació. Cóm es tradueix a la pràctica aquests conceptes fàcilment interpretables i sovint abstractes? La clau es troba en la participació ciutadana. Una ciutadania responsable i compromesa amb el seu entorn, participa de forma activa en tots els nivells de la vida social, i una forma de començar-ho a la pràctica és a través de l'art.

Com hem pogut veure amb Stanley (2006), una de les significacions de la cultura és l'art, la que aporta la capacitat crítica, rebel, que permet una mirada cap a l'altre i sortir del centre de gravetat propi. En el model republicà la mediació cultural voldrà treure, a partir de les activitats culturals, les capacitats de cadascú, compartir-les, fer-ne capacitat crítica. Una societat culturalment crítica assumeix millor els nous reptes com pot ser la convivència intercultural.

Alguns casos d'estudi com els anteriors del model comunitarista podríem incloure'ls aquí en tant que participatius, però l'objectiu de les activitats culturals anteriors era reforçar un lligam, un 'ser membre de'. La pràctica anava guiada a la consecució d'una obra que seria exposada, així que el resultat final sí era important.

La mediació sota un prisma republicà tindrà com a objectiu la cohesió, evitar l'exclusió social, buscar l'empatia, evitar conflictes; en resum, fer de l'art una eina de millor

convivència ciutadana; però també tindrà una funció educativa que utilitzarà l'art com a mitjà a les escoles. Vegem-ne els casos d'estudi seleccionats.

➤ La participació amb una finalitat educativa

La institució Òpera de Montreal posa en marxa des de fa nou anys el projecte **coOpéra**.⁴⁴ Aquest projecte ens interessa especialment com a contraposició del explicat en el model liberal, per poder veure com un mateix gènere artístic es posa a l'abast del ciutadà de forma diferent. *L'Opéra de Montréal* l'inclouem en el projecte educatiu perquè per apropar l'espectacle ho fa des de zero, com si ensenyessin a llegir.

coOpéra convida a un centenar d'alumnes d'escoles de primària a viure una "experiència pedagògica, artística i cultural fora del comú". L'objectiu: realitzar un espectacle col·lectiu d'òpera basat en una obra que es trobi en cartellera durant aquella temporada. Els alumnes escullen la peça i hauran d'implicar-se en tots els aspectes d'una producció: des de reescriure el llibret a la seva manera, interpretar-ho, i posar-ho en escena. Al final de la temporada es presenta l'obra davant l'auditori públic. La durada és tot l'any escolar, i està destinat a escoles de quatre barris particularment desafavorits de Montreal.⁴⁵

D'una de les experiències es va fer un documental, *Les petits Géants*,⁴⁶ guardonat com a "Millor documental cultura en la 25ª gala dels premis Géméaux 2010". Ens servirem d'aquest reportatge per fer els comentaris de l'activitat cultural.

Quan al principi parlen a alumnes entre 10 i 12 anys de fer una òpera, no semblen ni motivats ni interessats. Alguns d'ells es troben en un entorn de desestructuració i estan a punt d'anar en famílies d'acollida, altres viuen pràcticament sols, de forma autònoma, o són fills d'immigrants que no tenen cap contacte amb la societat quebequesa. El projecte, amb una cantant al gimnàs de l'escola ensenyant què és l'òpera, els hi sona a una obligació escolar més.

⁴⁴ <http://www.operademontreal.com/en/outreach/schools/coopera>

⁴⁵ El projecte és possible gràcies a la col·laboració de l'Atelier Lyrique, Hydro-Québec, la Banque Nationale, la Ville de Montréal (ajuntament), l'Université du Québec à Montréal, le Ministère de l'Éducation, du Loisir et du Sport, le Ministère de la Culture, des Communications et de la Condition féminine, amb el programa la *Culture à l'école*.

⁴⁶ realitzadors Anaïs Barbeau-Lavalette et Emile Proulx-Cloutie

Poc a poc i segons les seves capacitats, afinitat o interès, es van definint les funcions perquè cada alumne s'integri a un taller que completarà un treball global: escriure el llibret, la música, els decorats, confecció del vestuari, maquillatge, dansa i coreografia, el cor, i els grafistes que muntaran els cartells publicitaris. Els assajos són un bon lloc per veure el bo i millor de cadascú i la motivació que inculquen els mediadors per treure pors, pànics, timideses i cabòries personals. Uns dels reptes que es troben: fer cridar i expressar emocions a nens que normalment estan reprimits i aconseguir un ambient d'empatia entre tots. Veiem nois que mai han practicat música i ara són capaços d'interpretar en directe, o qui té dificultats en classe però en canvi s'esforça molt en memoritzar el seu text.

Cadascú farà el seu millor paper, sigui en l'àmbit que sigui, i al final tots hauran après què és una òpera de l'inici al final. Un esforç que els ha compensat a nivell personal, escolar (mostren més capacitat d'atenció i interès per les matèries) i familiar (alguns pares amb clara desafecció vers l'escolaritat del fill, ara mostren més disponibilitat cap a l'escola).

Molt interessant és com s'han anat teixint lligams: entre els nois, entre professors i alumnes, entre pares i fills, que acaben dient sentir orgull del seu fill. En definitiva, ens queda clar que en la vida d'aquests nois alguna cosa s'ha mogut a partir d'aquesta experiència; fins i tot algun cas, ha continuat amb la música quan mai hagués pogut desenvolupar-s'hi.

Imatge: © Isabel Labrandero

El **Musée des Beaux-Arts Montréal** (MBAM)⁴⁷ ofereix un servei de mediació cultural pràcticament en totes les exposicions que hi tenen lloc. Podem explicar una en concret a la que varem assistir.

D'octubre a gener del 2013 es va presentar *Il était une fois l'impressionnisme*. En acabar la visita (que no tenia perquè ser guiada), en unes dependències dedicades a

⁴⁷ <http://www.mbam.qc.ca/>

tallers un mediador oferia fer una obra impressionista. Primer explicava amb imatges de les obres de l'exposició quins eren els trets característics d'aquest moviment. Després i en taules de grups de quatre, donaven una cartolina, pinzells i pintures en colors bàsics.

L'activitat estava enfocada tant per adults com nens, i consistia en pintar el que es volgués; el mediador només *orientava des de la perspectiva* impressionista: indicava com barrejar colors, com fer les pinzellades, etc. La durada era de 1h, al final de la qual t'emportaves la teva obra. Des del punt de vista dels infants que hi havia (entre 6 i 10 anys), aquest treball en la pròpia experiència, els hi permet situar-se com un impressionista, el que de ben segur els ajudarà a recordar i saber diferenciar-lo entre altres moviments.

PPS Danse⁴⁸ porta la dansa a les escoles amb el projecte de mediació *Contes pour enfants pas sages*, un adaptació del llibre de Prévert. Fusionant dansa, teatre, música i cant, diverses figures d'animals exòtics expliquen als nens l'explotació humana i de les riqueses naturals. En primer lloc es fan lectures públiques del conte donant vida als textos, i posteriorment a través de tallers, es demana als nens d'imaginar-se com poden representar un dels personatge a partir del moviment o expressió corporal.

Una visió crítica del món, amb valors humanístics que té lloc en sis escoles de barris desafavorits. En total 620 alumnes de primer cicle participen en sis activitats diferents. L'objectiu és despertar la curiositat per la dansa i la música, afavorir el diàleg, la interacció, i donar les claus per entendre el concepte de coreografia.

➤ **La inclusió per la innovació i *Execo***⁴⁹

El segon cas de model republicà és *Execo*, una organització sense ànim de lucre que treballa la inclusió per la innovació en cultura i educació. Amb la mediació cultural com motor de canvi social i de participació ciutadana, busca "solucions creatives a diferents problemàtiques, com donar veu als sense veu i esperança als més desafavorits".

Execo té més de 10 programes en marxa dels quals se n'han beneficiat unes 3.500 persones. Treballa principalment amb la població amb més desigualtat d'oportunitats i d'exclusió social: autòctons joves i itinerants, una de les poblacions que pateixen més

⁴⁸ <http://www.ppsdanse.com/actualites/items/projets-mediation-culturelle.html>

⁴⁹ <http://exeko.org/info/>

marginació a Montreal.⁵⁰ *Execo* es posa com a repte comprendre millor la nostra societat posant les eines per ser més solidaris; si es permet expressar el pensament, es dissipen els prejudicis i es pot crear un societat compromesa. Treballen al voltant de tres eixos: un pensament crític, anàlisi social i l'acció ciutadana. El conjunt dels tres ha de permetre la inclusió social. Parteixen de la base que la creativitat i la reflexió són uns drets, i la responsabilitat és posar-ho a l'abast. Aquesta seria una de les premisses bàsiques d'un model republicà.

Si prenem el projecte *IDAction* com exemple, és un programa destinat a gent amb risc d'exclusió. Consisteix en una sèrie de tallers creatius i interactius que volen facilitar la construcció d'un pensament lliure per mitjà de l'exploració i de l'acció ciutadana, per afavorir la inclusió social dels participants. *Execo* ofereix eines de reflexió, oportunitats de comunicació, mitjans d'acció, en un intercanvi entre ciutadans.

L'estratègia per apropar-se a la persona sota risc d'exclusió es basa en tres claus. Primer l'accessibilitat entesa com coneixences a l'abast de tothom: un llenguatge vulgar o comú. En segon lloc una complementarietat: intercanvis entre participants i mediadors; així és una mediació pedagògica i oberta, que proposa la interactivitat, el debat, sempre buscant un esperit crític. El participant és el protagonista i el mediador s'adapta al seu ritme d'aprenentatge i necessitats. El tercer punt estratègic és la creativitat, buscar mitjans originals de descoberta de l'altre a partir del fet cultural (teatre, jocs de rol, *flash mob*, etc).

Després de sis anys d'experiència, el programa *IDAction* ha emprat 32 tècniques de mediació diferents, 150 tallers creatius amb una participació de més d'un miler de persones. Utilitzen l'art quan és necessari, com a única forma de comunicar amb l'altre i únic espai de trobada. Com exemple, posen en circulació una caravana de mediació intel·lectual i cultural que recorre el centre ciutat uns dies a la setmana per portar als itinerants llibres, material de dibuix i escriptura, ulleres de lectura, creant tallers culturals i d'accés a Internet.

⁵⁰ Autòctons o primeres nacions descriu els primers habitants de Canadà abans l'arribada dels francesos, i constitueixen una diversitat de pobles, llengües i cultures. Durant anys van patir una colonització i centres d'"europeïtzació". Posteriorment molts d'ells s'han quedat en territoris de reserva on mantenen les seves costums; altres varen optar per la ciutat, on l'adaptació és difícil i s'agreuja per problemes d'alcoholisme. Els itinerants són el sense sostre.

Imatge: © Jacques Nadeau

Font: facebook Execo

imatge: Eric, posant a lloc l'esquena de Stéphanie
© Gaetan Nerincx

Font:

<http://blog.exeko.org/search/label/idAction%20mobile>

Un altre exemple d'aquesta activitat és el *IDAction mobile*, que recorria els carrers de Montreal oferint al autòctons itinerants massatges o altres a canvi de quelcom. Van sorgir moltes aptituds que aquestes persones del carrer eren capaces de donar i intercanviar: petites escultures amb fusta, amb paper, escriure poemes, dibuixos, cantar cançons populars de la seva cultura, ensenyar al mediador la llengua inuit, etc

L'objectiu era per sobre de tot, evitar un sentiment de caritat; es tracta d'un "jo dono i tu em dones". Afirmar *Execo* que els encontres si bé al principi són tímids i desconfiats, poden acabar essent un debat, un escoltar experiències viscudes i diríem aprendre a posar-se en la pell de l'altre. En aquestes accions es veu clarament l'impacte mutu, els testimonis del voluntariat on pràcticament tots afirmen voler continuar la implicació, i el de l'itinerant que millora la seva autoestima.

Imatge: © Mélanie Lumsden
Font: facebook Execo

Un programa molt interessant és *Trickster* per joves autòctons de 8 a 16 anys. Ofereix activitats recreatives de teatre o circ amb l'objectiu que la trobada sigui un lloc d'expressió i d'intercanvi. Introduint contes tradicionals autòctons, es vol estimular la seva creativitat, la identitat, la confiança i estima de la seva pertinença. A la foto, l'activitat ja surt de Montreal i veiem el grup de l'escola Uauitshitun de Nutashkuan, en un projecte de circ i acrobàcia que portaran davant del públic.

➤ **L'art, eina de mobilització ciutadana i *Le Péristyle Nomade***⁵¹

Péristyle és un organisme fundat en l'any 2000 com a grup de teatre experimental. Posteriorment es redefineix com a companyia sense ànim de lucre, amb valors d'autogestió i treball col·lectiu. És un grup d'art interdisciplinari que "mobilitza artistes i creadors per realitzar obres que revaloritzin i alimentin el funcionament de la comunitat". Grup que compagina els valors estètics amb els socials,⁵² afirmen en el seu web ser "agents de transformació"; la seva actuació de mediació fomenta pel biaix de les arts l'apropiació de l'espai públic, i busca desenvolupar projectes artístics i socials de col·laboració amb la comunitat, sigui per embellir els llocs abandonats o per crear un ambient fèrtil d'aproximació entre ciutadans.

Utilitzen totes les disciplines d'art urbà, híbrid, *performances*, noves tecnologies, per inserir-les en el paisatge urbà amb dos objectius clars: afavorir l'encontre i el diàleg entre els ciutadans i oferir a la població artística un suport per la seva creació, producció i difusió. Els seus projectes es reparteixen en tres grups: l'organització d'esdeveniments i recorreguts urbans, els tallers i recerca de nous llenguatges interdisciplinaris i els relacionats amb la comunitat.

⁵¹ <http://www.Péristylenomade.org/compagnie/mandat>

⁵² J-M. Lafortune (2012); pàg. 107

Un dels projectes de mediació encara en curs és el *Labyrinthe artistique*, repartit en dos anys, sota la idea “d’art relacional amb l’espai somiat”. Vol ser una nova forma de visitar el barri Centre-Sud de Montreal (on es situa principalment l’acció de *Péristyle*). Artistes convidats per l’associació proposen a la comunitat tallers per la realització d’obres col·lectives. L’objectiu és canalitzar la creativitat del barri per transformar l’espai públic en un lloc de rencontre entre artistes, residents i els organismes.

Un exemple d’aquest projecte és *cadreer le réel*, la grua d’enquadrament poètic. Una estructura de grua mecànica que crida força l’atenció, transporta un marc que conté la frase “*parce que*” i recorre els carrers del barri. Es demana als participants de guiar-la fins al lloc que vulguin emmarcar, paisatge o detall i que responguin al “perquè” d’aquesta tria.

L’artista del projecte farà la fotografia de l’enquadrament triat i l’enregistrament sonor de les respostes. La idea sorgeix de buscar els punts del paisatge urbà que s’escapen en la nostra quotidianitat i donar-los veu. Les fotografies i les gravacions de cada participant van servir per elaborar una publicació d’art ciutadà en 2011. En 2012 en el carrer Ontario, un dels més cèntrics de Montreal, es van instal·lar per a tots els ciutadans, quinze quadres foradats on es podien observar punts de vista del barri Centre-Sud. Imatge, paraules i poesia durable, marcaven el final d’aquest projecte.

Imatge: ©M-Ch. Aubin, H. Dargagnon/ Talion'h Kaar

Font: <http://www.Péristylenomade>

Imatge © J.F. Lamoureux

Font: <http://montreal.mediationculturelle>

En l’actualitat tenen oberta una crida a artistes per la *Boîte à médiation variable* (BMV). Es tracta d’una instal·lació en dos parcs que pretén transformar la quotidianitat d’un barri i suscitar intercanvis. Es proposa un habitacle durant un període de sis setmanes. Cada setmana acollirà tres artistes que faran ‘viure’ les seves creacions als passants. A part hi

haurà tallers i intervencions artístiques sobre el subjecte de l'obra exposada. El final de l'ocupació pública anirà marcada per un esdeveniment festiu que cridarà a la participació de tot el barri.

Péristyle combina l'acció artística amb la participació ciutadana ocupant l'espai públic, a vegades de forma poc ortodoxa. *Péristyle* és una filosofia de mediació, en quan a promoció d'una cultura participativa i mantenir al mateix temps un contacte estret amb l'artista. Si ens remeten a les dades, la participació ha anat en augment considerable, d'un públic inicial de 850 persones a 2.290 en la tercera edició del programa *Écho d'un fleuve*, i de més de 300 en una activitat que va durar tres tardes.⁵³

4. APLICACIÓ POTENCIAL DEL MARC INTERPRETATIU EN EL CONTEXT DE BARCELONA

Al final de l'estudi d'aquestes pràctiques de mediació a Montreal ens plantegem una pregunta: És pot aplicar el nostre marc interpretatiu en un altre context? La resposta ha de ser afirmativa, sempre que es detecti una acció de mediació cultural activa.

Podríem posar com a cas empíric d'anàlisi la mediació cultural a Barcelona en comparació amb Montreal, primer per ser-nos una ciutat propera i per la similitud entre les dues. Ambdues ciutats tenen molts punts en comú: han subscrit l'Agenda 21 de la cultura,⁵⁴ són grans ciutats amb una identitat cultural i lingüística pròpia dins un altre Estat cultural, han estat organitzadores de Jocs Olímpics i Exposicions Universals, geogràficament es troben en un punt estratègic pel desenvolupament industrial i comercial, i tenen un índex de població similar.⁵⁵

El primer que ens crida l'atenció és que si bé a Montreal com ja hem comentat, la mediació és definida i forma part de les polítiques culturals ja des de la mateixa web de l'ajuntament, a Barcelona això no ocorre.

⁵³ A: J. Simard ; E. Sirois (2012); pàg. 114

⁵⁴ A: <http://agenda21culture.net/index.php?lang=ca>

⁵⁵ En regió metropolitana: 1.649.519 per Montreal i 1.621.537 hab. per Barcelona; tot i que la superfície de la quebecoise és de 365km² i la catalana de 102,2km². Vegeu: <http://ville.montreal.qc>

En el cas de Montreal, tots els casos d'estudi presentats en aquest treball tenen el suport i estan finançats pel *Conseil des Arts* o la *Ville de Montreal*, (a part que puguin haver-hi entitats privades). Això permet per la seva banda que les associacions puguin pagar als artistes i organitzar els esdeveniments. A banda, la promoció i motivació per part institucional que reben els organismes que promouen la mediació, els permet mobilitzar un gran nombre de voluntariat en les seves accions, de forma que en una acció cultural els mediadors poden ser o no professionals. La co-responsabilitat alhora de gestionar cultura, permet que aquesta surti de l'espai de biblioteques i patrimoni (gestió pròpia de l'estat) i es posi l'èmfasi en la participació ciutadana buscant el desenvolupament social i cultural en la municipalitat (Lafortune: 2012; 4).

Si prenem el mateix punt de partida, la web de l'ajuntament de Barcelona, l'apartat cultura ens envia a l'Institut de Cultura de Barcelona (ICUB). Allà veiem que s'ha constituït com únic òrgan en matèria de cultura en totes les funcions municipals, i el més sorprenent, que "des de gener de 2006 s'ha constituït com una Entitat Pública *Empresarial Local* (EPEL)", per donar-li "capacitat jurídica i autònoma".⁵⁶

Conferir a una institució pública un estatut empresarial ens remet a una lògica de negoci, de patró/ subordinat, i en conseqüència, a la no inclusió de tota la població. Per una altra banda, l'autonomia que es busca no pot tenir com a efecte una manca de relació i connexió amb els altres departaments, el que precisament es diferencia de Montreal, qui ha potenciat la co-responsabilitat en cultura.

Si analitzem els buit punts que l'ICUB declara tenir com a missió, l'anàlisi des del nostre marc interpretatiu seria el següent:

- (1) - Crear, gestionar i mantenir el patrimoni artístic, científic, tecnològic, natural i documental de la ciutat.
- (2) - Explotar comercialment els béns i activitats de l'Institut.
- (3) - Difondre la cultura pels districtes i barris de Barcelona.
- (4) - Impulsar les activitats de sectors culturals sense ànim de lucre.
- (5) - Incentivar la presència a la ciutat d'indústries i equipaments culturals.

⁵⁶ <http://barcelonacultura.bcn.cat/institut-de-cultura>

(6) - Promoure les activitats culturals i de lleure que es desenvolupen a la ciutat.

(7) - Participar en l'impuls de les grans infraestructures culturals de titularitat de l'Estat, de la Generalitat o de titularitat concurrent radicades en el municipi.

(8) - Donar suport a la iniciativa ciutadana i cívica.

Punts 1, 2, 5, 7, són propis de la concepció liberal que hem explicat en l'apart. 1.1 d'aquest capítol. El punt 3, ens porta a plantejar: Quina cultura es vol difondre?. El punt 4 pot fomentar una cultura comunitarista (una identitat nacional determinada, limitar-se al folklore d'un país, etc), sense interactuar amb la resta de població. El punt 6 i 8 serien els propis a potenciar una acció cultural a partir de la mediació, però tan en un com l'altre, "promoure" i "donar suport" ens remet a iniciatives privades prèvies, sense intervenció institucional.

En qualsevol cas, no es fa explícit el promoure la participació ni en podem extreure una idea de cultura com a benefici social i de cohesió ciutadana, sobretot si tenim en compte que l'únic punt susceptible de ser-ho es troba en el darrer lloc.

Vol dir això que l'activitat de mediació està exclosa en el nostre país? No, la activitat de mediació es desenvolupa però és invisible institucionalment. Un exemple és l'Ateneu Popular de Nou Barris,⁵⁷ on a través de l'acció cultural busca una millor cohesió de barri. És un exemple clar de mediació republicana: promou la participació, la solidaritat i compromís ciutadà a través l'art, busca la qualitat i excel·lència artística, un esperit crític, i tot amb l'objectiu que la cultura sigui una eina de transformació social d'un barri amb força marginació social. A més desenvolupa una funció educativa, com l'escola de circ.

Quina és la diferència amb els casos de Montreal? L'ateneu 9 Barris sorgeix d'una acció ciutadana, i tot i estar subvencionat un 60 % per institucions públiques, la gestió és completament per comissions de veïns. L'ajuntament no s'implica ni promociona els actes, quan podria fer-ne bandera i exportar-los a altres barris tenint en compte els bons resultats socials obtinguts.

La participació comunitària a través de la cultura existeix, però per canals paral·lels a l'administració. Ascensión Moreno (2013) ens parla del "Desarrollo Cultural Comunitario" (DCC), en la que la cultura actua com a agent de canvi social. Defineix, DCC com:

⁵⁷ <http://www.ateneu9b.net/>

“el conjunto de iniciativas llevadas a cabo a partir de la colaboración entre artistas y comunidades locales con el objetivo de expresar, a través del arte, identidades, preocupaciones e ideas, mientras se construyen capacidades culturales y se contribuye al cambio social” (pàg.98).

Afirma Moreno que la participació, el treball interdisciplinari i en xarxa, són la clau en aquests processos, pel que intuïm un treball important de mediació cultural. És per això que en el procés de desenvolupament descrit per l'autora, creiem que sense la figura de la mediació cultural al capdavant, ben definida i amb el suport de l'administració pública, el treball de DCC està coix des d'un punt de vista normatiu.

5. EN RESUM

Zapata-Barrero (2004; 166) distingeix dos tipus de mediació cultural: una “tova” que no incideix en els canvis estructurals, i una “dura” que incideix al ser portaveu i poder modificar l'estructura bàsica, contribuint a crear “ments multiculturals”.⁵⁸ En els exemples de mediació cultural que hem exposat veiem que, efectivament, existeix una mediació forta i que pot incidir en les mentalitats. La qüestió clau és per tant, com es gestiona aquesta mediació i quin enfocament institucional se li dona. Per una altra banda i si parlem d'una mediació cultural forta, inevitablement remet a una implicació igualment forta per part de les institucions en aquesta figura cultural.

Hem comentat que a Montreal no es contempla una mediació liberal tal com l'hem enfocat. No obstant i això l'aposta numèrica existeix. A Quebec s'ha presentat darrerament *Museomix*,⁵⁹ un museu laboratori en el que ja participen alguns països europeus, obert a tothom i que evoluciona amb els usuaris. Vol ser una xarxa de les comunitats afavorint projectes pro comuns. Una idea que podríem considerar liberal, es converteix en una concepció republicana de participació. Els seus principis ens ho deixen clar: inclusió (tothom pot formar part de la comunitat); col·laboració (és la base per depassar fronteres); compartir (lliure circulació del saber amb adopció de llicències lliures); contribució; repetició (acció basada en experiència, solucions de mediació, idees d'evolució); i autonomia (al contribuir, cada membre adquireix autonomia i responsabilitat en el si de la comunitat).

⁵⁸ fent referència a la gestió de la immigració

⁵⁹ <http://www.museomix.com/nos-principes/>

Volem destacar un factor important que aporta la mediació cultural: la innovació, i això es desprèn dels casos d'estudi presentats. Innovació per empenya quelcom estancat (cas *Je suis*), per repensar l'espai públic (cas *Péristyle*), per donar oportunitats a partir de les capacitats (cas *coOpéra*). Amb el treball del grup *Execo*, queda clar que les persones amb problemes social o econòmics si no tenen les necessitats bàsiques cobertes no serà la cultura el que els preocupi. Però com afirma Moreno (2013; 103), "hi ha un segon grup de necessitats que tenen a veure amb les relacions afectives i el reconeixement. Tots necessitem sentir-nos part d'un grup, ser reconeguts i acceptats". I aquí entra en joc la cultura i el món de significats, que permet donar sentit a les relacions.

Dit això, podem treure una sèrie de conclusions d'aquest capítol:

- La mediació cultural col·labora de forma activa a un millor desenvolupament (creixement i progrés) social de la comunitat i aporta innovació.
- La mediació cultural contribueix a que aquest desenvolupament sigui sostenible (si segueix els principis de l'Agenda 21)
- Una comunitat participativa respecta el seu entorn, millora la seva autoestima, i te eines per comprendre 'l'altre'
- Positivar al màxim una activitat cultural implica permetre l'accés a l'espai públic a tothom. Així esdevé una verdadera democràcia cultural.
- Són els participants, al final de l'acció cultural, qui en fan una lectura personal de què és la mediació cultural

CONCLUSIONS

“Lorsque quelqu’un a une vision, il faut tout faire pour l’aider à la réaliser”

Robert Duplessis,
Cofundador MAI ⁶⁰

“La cultura no és digne d’aquest nom només en la mesura en que ho és per tots els homes”

Pablo Picasso
Pavelló República Espanyola
Expo Universal 1937

En l’inici d’aquest estudi ens plantejàvem la pregunta de quin model de ciutadania es despenia de les pràctiques de mediació cultural. A partir dels casos d’estudi presentats, hem pogut demostrar que hi havien com a mínim, tres tipus de enfocament polític de mediació, els quals inferien en un model determinat de ciutadania: una percepció liberal que contempla el ciutadà com espectador, una comunitarista que defensa el sentiment de pertinença i identitat, i finalment el republicà que aposta per l’actitud cívica i responsable del ciutadà a través de la participació.

En aquesta conclusió ens podem preguntar: Són excloents? No. Montreal és un exemple que ho il·lustra. Les accions de mediació que hem pogut estudiar en aquesta ciutat contemplen una sèrie de variables que si són bones en un indret, poden no funcionar en altres contextos. El que s’ha de tenir clar, són els valors que promouen cadascuna de les concepcions, de forma que una política cultural hauria de tenir en compte en diversos nivells, les tres dimensions polítiques de cultura. El problema és a l’inversa, quan es potencia un únic enfocament amb un discurs reactiu, ja que es corre el risc d’excloure una part de la ciutadania de la vida cultural i social de la comunitat.

Dit d’una altre forma: una política cultural encarada en una perspectiva exclusivament liberal o comunitarista, deixa fora una part de la població per impossibilitat d’accés al mitjà cultural o desconeixement (cas virtual), o no ser part del grup majoritari. L’enfocament republicà és el que més s’ajusta i fomenta la cohesió en l’actual diversitat social (vegeu el

⁶⁰ Escrit al mural d’entrada del centre MAI (Montréal Arts Interculturels), a Montreal.

cas d'*Execo* o *CoOpera*). No obstant i això, sense una mediació cultural forta difícilment es poden posar en marxa unes polítiques culturals que promoguin els valors republicans.

Les accions de mediació cultural ens han ensenyat igualment com en un mateix escenari es pot donar una gestió cultural pública ben diferent, com per exemple el cas de posar l'òpera a l'abast d'un públic més ampli (via TV o a través d'una participació educativa), o com s'enfoca la mediació des dels museus.

En aquest darrer cas dels museus, i ho veiem quan parlaven del perfil de mediador, l'entitat museística pot fer només pedagogia cultural on els visitants sols *reben* informació. Aquí la tasca del mediador cultural es limita a posar l'accent en el que transmeten els objectes culturals, és a dir, un coneixement en la seva dimensió històrica i vehicle del patrimoni cultural que pot transmetre. O bé en una altra opció, aquest museu pot pensar en una participació activa del públic, on enlloc de *transmetre* informació es substitueix per *interpretació* és a dir, educar per la participació i la pròpia experiència, adaptant-se al tipus de visitant, com podria ser el cas del *MBAM* de Montreal.

Ens preguntàvem igualment en la introducció sobre la importància de tenir en compte avui en dia la mediació cultural. Ara i al final, podem mencionar com a mínim quatre raons que justifiquen el que la mediació mereixi la nostra atenció.

Tots sabem que les societats en crisi econòmica pateixen dèficits en les seves estructures que, inevitablement, afectaran el teixit social. Amb Stanley (2006) hem vist que l'art és un mitjà de rebel·lió, una eina que ajuda a tenir un esperit crític, i tenir capacitat crítica vol dir innovar, evolucionar d'una tradició estancada en el temps. Però aquí ens trobem amb un problema, que bona part de la ciutadania desconeix els seus drets culturals, és incapaç de connectar amb l'oferta cultural de l'administració pública, i per iniciativa pròpia, difícilment entrarà en contacte amb les altres cultures de la comunitat.

És en aquest marc on trobem una *primera* explicació del perquè la mediació cultural pot ser una eina útil. Si pensem en l'escenari on actua, tenim per una banda unes institucions públiques que volen transmetre la cultura per un procés d'oferta i demanda; per una altra banda, unes associacions socio-artístiques que insisteixen en una apropiació de la cultura per part de la ciutadania. Com molt bé diu Lafortune (2012; 43), la mediació cultural es situa just en aquesta cruïlla, buscant lligar cultura al més alt nombre de persones. És, i

estem convençuts, l'única figura capaç d'acomodar-se tan en un front de drets amb ofertes culturals massives, com en el de deures en tan que necessitat d'expressió.

Una *segona* raó per considerar necessari fer visible la mediació, són els valors de cohesió social que es promouen a través del seu treball i que hem pogut constatar durant l'estudi. Així creiem que *instrumentalitzar* la mediació des de les institucions va més enllà de les qüestions econòmiques per tocar a fons un assumpte de drets humans.

Un *tercer* argument apunta a la pròpia mediació cultural i els reptes als que s'enfronta. Tan si es limita a provocar l'encontre amb una obra d'art com si promou una participació activa, com actor institucional que ha de ser sempre es troba entremig de dues lògiques: una econòmica i política, i una altra educativa i estètica. El seu gran repte és conjugar aquest dos aspectes importants de cultura: la dimensió creativa a la que tothom hi té dret i, pel fet d'actuar en l'espai públic gestionar-ho políticament com a lloc de circulació, de tal forma que resulti un lloc intercomunicatiu. A través del treball de mediació que hem vist tenim un convenciment: per ser una activitat forta, cal definir-la laboralment, normalitzar-la. Institucionalitzar la mediació cultural vol dir reconèixer públicament una tasca que es reitera en el temps.

El *quart* i darrer motiu per tenir en compte la mediació és polític: el tipus de ciutadania cultural que es vol fomentar. Ho fem explícit a partir del marc interpretatiu que utilitzem, on es delimiten les diferents formes de gestionar cultura amb els efectes socials que se'n desprenen. És per tan important, que la mediació cultural entri en el debat actual sobre ciutadania cultural.

En relació a aquest debat sobre ciutadania cultural, hi ha varies corrents a partir de l'inicial de Raymond Williams que hem comentat. En el marc d'aquest estudi, compartim amb Brault (2013) la idea que aporta Manuel Rosaldo i creiem que és en ella on s'ha de situar la mediació cultural. Per Rosaldo, la ciutadania cultural "descriu les iniciatives ciutadanes orientades a l'expressió, reivindicació i negociació de l'espai públic en situacions de pobresa i alienació [...] S'associa aquesta noció a l'autonomia i la responsabilitat de les persones; és un exercici directe del poder, on l'ús públic es desenvolupa de baix a d'alt".⁶¹

⁶¹ Intervenció de S. Brault a l'assemblea general de la Comissió canadenca per l'Unesco:
<http://www.culturemontreal.ca/fr/actualites/details/510/>

Les tesis de Rosaldo entronquen amb el que hem vist de Stevenson (2001), qui ens parla d'un ciutadà poliglota que es mou confortablement entre diverses comunitats. En aquest sentit 'poliglota' no entenem que faci referència només a la parla, sinó a una mobilitat còmoda en mig de cultures diferents, més pròxima a la idea de societat intercultural. Perquè això sigui possible, el ciutadà necessita actuar en l'esfera pública on s'han de fer visibles tan les diferències, la pertinença a la comunitat, com el formular uns drets i obligacions.

És al actuar públicament quan es mostra la capacitat de responsabilitat i autonomia del ciutadà el que, seguint la nostra interpretació política, és un dels principis de la concepció republicana. Stevenson (2001; 3) també comenta que "ser exclòs de la ciutadania cultural implica ser exclòs com membre de ple dret de la societat". Si el que es busca és una major participació ciutadana, s'ha de promoure des de les polítiques culturals *una cultura de la participació* amb l'objectiu de fomentar una ciutadania cultural.

Què volem aportar al debat sobre ciutadania cultural amb aquest estudi? En general, ciutadania i la participació en democràcia s'acostumen a estudiar des d'un punt de vista politològic convencional; els anàlisi sociològics culturals evoquen més a la igualtat o desigualtat en l'accés, el que no deixa de ser una associació a la dimensió quantitativa de consum cultural.⁶² El problema radica en que en la relació ciutadania i cultura no es pot delinear sense una idea predefinida del terme 'cultura' (Turner: 2001; 18).

La dimensió qualitativa que hem volgut aportar conceptualitza una ciutadania cultural en termes de drets, pertinença, o participació, categories que defineixen una forma de gestionar la cultura i de potenciar un tipus concret de ciutadania. Així podem distingir la comunitat forta (republicana, comunitarista) on els membres formen un grup orgànic i comparteixen una herència cultural, i una comunitat feble (liberal), on la cultura és individual i la desconexió física s'associa a comunitat d'estrany amb un llenguatge – electrònic- comú.⁶³ Hem de tenir en compte en aquest darrer cas, que la globalització a través de les TIC ens aporta tan riscos com l'oportunitat de participar en la vida democràtica. No obstant i com afirma Turner (2001; 29), les oportunitats d'aquest tipus de participació continuen "filtrades per l'estratificació social de classes, gènere, edat i les exigències del dia a dia en la vida".

⁶² B. S. Turner (2001; 19-20), referint-se a la sociologia crítica de P. Bourdieu

⁶³ Adaptant la idea de comunitat tradicional i comunitat electrònica descrites per B. S. Turner (2001; 29)

En resum i per concloure, una comunitat forta culturalment i capaç d'adaptar-se als canvis socials passa inevitablement per la mediació cultural; promovent una *cultura de la participació*, ens remet a la virtut cívica crítica de Condorcet i la Il·lustració, el que ens permet tancar el cercle que varem començar amb la democratització, tot i que ara podem donar a la noció de democratització, una nova interpretació.

BIBLIOGRAFIA

- Arendt, Hannah (1973) *La crise de la culture. Huit exercices de pensée politique*. Paris. Gallimard
- Augé, Marc (2012) *Pour une anthropologie de la mobilité*. Paris. Éditions Payot & Rivages
- Barbieri, Nicolás; Fina Xavier; Subirats, Joan (2012) "Culture and urban policies: dynamics and effects of cultural third sector interventions in Barcelona " [art. en línia] *Métropoles* N°11 [data consulta: gener 2013]
<http://metropoles.revues.org/4605>
- Bauman, Zygmunt (2011) *Culture in a liquid modern world*. Cambridge. Polity Press
- Bauman, Zygmunt; Vecchi, Benedetto (2011) *Identity. Conversations with Benedetto Vecchi*. Cambridge. Polity Press
- Bauman, Zygmunt (2002) *La cultura como praxis*. Barcelona. Paidós
- Brault, Simon (2009) *Le facteur C. L'avenir passe par la Culture*. Montréal. Les Éditions Voix parallèles
- Brochu, Danièle; Noël-Cadet, Nathalie (2001, gener) "Usages présumés et usages réels ou comment les musées virtuels invitent à penser une approche nouvelle des rapports entre concepteurs et utilisateurs". A: *Actes du XII Congrès National des sciences de l'information et de la communication*. (pàg. 33-40). Ponència. Paris. SFSIC
- Caune, Jean (2012) "Préface" . A: Jean- Marie Lafortune (dir.) *La Médiation culturelle. Le sens des mots et l'essence des pratiques*. (pàg. VII-XV). Québec. Presses de L'Université du Québec
- Caune, Jean (2010) "Focus: La démocratisation culturelle: une évaluation à construire". A: Philippe Poirrier (dir). *Politiques et pratiques de la culture* (pàg. 17). Aubervilliers. La Documentation française
- Caune, Jean (2006) *La démocratisation culturelle. Une médiation à bout de souffle*. Grenoble. Presse Universitaires de Grenoble
- Chaumier, Serge (2010) *L'inculture pour tous*. Paris. L'Harmattan
- Coelho, Feixeira (2009) *Diccionario crítico de política cultural*. Barcelona. Gedisa

- Diversos autors (2000) *Cultura i poder local. Reflexions i propostes des de la Taula de Regidors de la Cultura dels municipis de la província de Barcelona*. Barcelona: Pagès editors i Diputació de Barcelona
- Diversos autors (2011) *Le fil de l'esprit. Augustin Girard, un parcours entre recherche et action*. Paris. Comité d'histoire du ministère de la Culture. Travaux et documents n° 29
- Dufrêne, Bernadette; Gellereau, Michèle (2001, gener) "La médiation culturelle, métaphore ou concept? Propositions de repères". A: *Actes du XII Congrès National des sciences de l'information et de la communication*. (pàg. 233-240). Ponència. Paris. SFSIC
- Eidelman Jaqueline; Ceroux, Benoît. (2009) "La gratuité dans les musées et monuments en France : quelques indicateurs de la mobilisation des visiteurs", [art. en línia] *Culture Études*, n°2 (pàg.1-21) [data consulta: gener 2013] http://www2.culture.gouv.fr/culture/deps/2008/pdf/Cetudes-09_2.pdf
- Fumaroli, Marc (1991) *L'État culturel. Essai sur une religion moderne*. Paris. Éditions de Fallois
- Garcés, Marina (2011) "La honestidad con lo real" [art. en línia] *Espai en Blanc* [data consulta: novembre 2012] <http://www.espaienblanc.net>
- George, Éric (2001, gener) "Relecture du concept d'espace public à l'heure de l'Internet". A: *Actes du XII Congrès National des sciences de l'information et de la communication*. (pàg. 23-31). Ponència. Paris. SFSIC
- Grant, Peter S.; Wood, Chris (2004) *Le Marché des étoiles: culture populaire et mondialisation*. Montreal. Les Éditions du Boréal
- Hordé, Jean-Marie (2011) *Le démocratiser*. Besançon. Les Solitaires intempestifs éditions
- Jacob, Louis; Bélanger, Anouk (2009) *Répertoire raisonné des activités de médiation culturelle à Montréal. Phase 1* [art. En línia] Dépt. de sociologie Université du Québec à Montréal; Alliance de recherche universités-communautés en économie sociale. [data consulta: gener 2013] http://montreal.mediationculturelle.org/wp-content/uploads/2010/04/Repertoire_mediation_villeMtl_dec09.pdf
- Lafortune, Jean- Marie (2012) *La Médiation culturelle. Le sens des mots et l'essence des pratiques*. Québec. Presses de L'Université du Québec
- Lamizet, Bernard (2002) *Politique et identité*. Lyon. Presses Universitaires de Lyon

- Lamizet, Bernard (1999) *La médiation culturelle*. Paris. L'Harmattan
- Lamizet, Bernard (1998) *La médiation politique*. Paris. L'Harmattan
- Linteau, Paul-André (2007) *Brève histoire de Montréal*. Montreal. Les Éditions du Boréal.
- Menger, Pierre-Michel (2010) "Les politiques culturelles en Europe: modèles et évolutions". A: Philippe Poirrier (dir). *Politiques et pratiques de la culture* (pàg.277-286). Aubervilliers. La Documentation française
- Moreno González, Ascensión (2013) "La Cultura como Agente de Cambio Social en el Desarrollo Comunitario". *Arte, Individuo y Sociedad* Vol. 25 (1) (pàg. 95-110) [data consulta: abril 2013] [en línia] <http://revistas.ucm.es/index.php/ARIS/article/view/41166/39375>
- Poirrier, Philippe (2010) "La construction historique de l'État culturel". A: Philippe Poirrier (dir). *Politiques et pratiques de la culture* (pàg.9-15). Aubervilliers. La Documentation française
- Regourd, Serge (2010) "Politiques culturelles: les enjeux de la diversité culturelle". A: Philippe Poirrier (dir). *Politiques et pratiques de la culture* (pàg.255-264). Aubervilliers. La Documentation française
- Rowan, Jaron (2010) *Emprendizajes en cultura. Discursos, instituciones y contradicciones de la empresarialidad cultural*. Madrid. Traficantes de Sueños
- Saada, Serge (2011) *Et si on partageait la culture?* Toulouse. Éditions de l'attribut
- Sen, Amartya (2004) "How does culture matter?". A: Vijayendra Rao; Michael Walton (eds.) *Culture and public action* (pàg.37-58). Stanford, California. Stanford University Press [data consulta: gener 2013] [en línia] <http://www-wds.worldbank.org/>
- Simard, Julie; Sirois, Emmanuelle (2012) "La compagnie Péristyle Nomade dans le quartier Centre-Sud de Montréal". A: Lafortune, Jean- Marie (dir.) *La Médiation culturelle. Le sens des mots et l'essence des pratiques* (pàg. 108-122). Québec. Presses de L'Université du Québec
- Stanley, Dick (2006) *Recondita armonia. Réflexions sur la fonction de la culture dans la constitution de la citoyenneté*. Strasbourg. Editions du Conseil de l'Europe. [en línia] http://www.Recondita_armonia_EN.pdf
- Stevenson, Nick (2001) "Culture and citizenship: an introduction". A: Nick Stevenson (dir) *Culture & Citizenship* (pàg.1-10). London. Sage Publications Ltd.
- Storey, John (2002) *Teoria cultural y cultura popular*. Barcelona. Ed. Octaedro EUB

- Turner, Bryan S. (2001) "Outline of a general theory of cultural citizenship". A: Nick Stevenson (dir) *Culture & Citizenship* (pàg.11-32). London. Sage Publications Ltd.
- Urfalino, Philippe (2004) *L'invention de la politique culturelle*. Paris. Hachette Littératures
- Vaquer, Joan (2007) *Política cultural i models de l'estat del benestar a la Unió Europea* [art. en línia]. Barcelona. Generalitat de Catalunya, Dept. de Cultura i Mitjans de Comunicació. [data consulta: febrer 2013]
http://www20.gencat.cat/docs/CulturaDepartament/Cultura/Documents/Arxiu/Arxius%20GT/Politiques_culturals_EB_UE.pdf
- Williams, Raymond (2003) *Palabras Clave. Un vocabulario de la cultura y la sociedad*. Buenos aires. Ed. Nueva Visión
- YProductions (2009) *Nuevas Economías de la cultura* [art. En línia] [data consulta: febrer 2013]
http://www.demasiadosuperavit.net/nuevaseconomiascultura_yproductions.pdf
- Ysa, Tamyko; Cortada de la Peña, María; Crusellas, Estel (coord.) (2003). *Criterios para detectar buenas prácticas locales* [art. en línia]. Fundació Carles Pi i Sunyer. Document nº 25 [data consulta: octubre 2012]
<http://www.pisunyer.org/publicaciones/Documents%2025.pdf>
- Zapata-Barrero, Ricard (2010) *Diversidad y política cultural. La ciudad como escenario de innovación y de oportunidades*. Barcelona. Icaria
- Zapata-Barrero, Ricard (2009-a) *Fundamentos de los discursos políticos en torno a la inmigración*. Madrid. Trotta.
- Zapata-Barrero, Ricard (2009-b) *Polítiques de ciutadania. Discurs públic sobre la gestió local de la diversitat*. Barcelona. Diputació de Barcelona. Col·lecció Estudis; Sèrie: Igualtat i ciutadania, 5
- Zapata-Barrero, Ricard (2004) *Multiculturalidad e inmigración*. Madrid. Síntesis
- Zapata-Barrero, Ricard (2001) "Els deures i les responsabilitats cíviques en el debat contemporani sobre la ciutadania". A: Marc Dueñas (coord.) *Informe sobre el Servei Civil. Les experiències de França, Itàlia, Alemanya i els Estats Units* (pàg.19-51). Barcelona. C. d'Estudis Contemporanis/Generalitat de Catalunya-Secretaria General de Joventut

RECURSOS WEB

ARTICLES DE PREMSA, EMISIONS EN CANALS PÚBLICS

Brault, Simon, (2013) "Intervenció a l'assemblea general de la Comissió canadenca per l'Unesco" [data consulta: març 2013]

<http://www.culturemontreal.ca/fr/actualites/details/510/>

Collado, Sergio (2013) "Entrevista a Rosa Pera" *El diario.es* (22 febrer) [data consulta: febrer 2013] http://www.eldiario.es/diaricultura/art-cultura_6_103999617.html

Culture pour tous "Art à l'hôpital" [Art. en línia] [data consulta: abril 2013] :

<http://mediationculturelle.culturepourtous.ca/articles/art-a-lhopital/>

Durand, Christian (2013) "Pas de deux" *Université Concordia* (23 abril) [data consulta: març 2013] <http://www.concordia.ca/now/what-we-do/research/20130423/pas-de-deux.php>

Fernández, Milena (2013) "Los museos de Venecia se zambullen en el negocio del arte" *El País* (11 març) [data consulta: març 2013]

http://cultura.elpais.com/cultura/2013/03/07/actualidad/1362684607_713129.html

Laroque, Mathilde (2013) "La médiation culturelle, un espace de partage" (Entrevista a Serge Saada) *Contredanse* (Printemps 13, nº 57) [data consulta: març 2013]

http://www.contredanse.org/pdf/nddinfo/ndd_57.pdf;

Michaux, Stéphanie (2013) "Une bibliothèque sans livres?" *Lettres Numériques* (24 gener) [data consulta: març 2013]

<http://www.lettresnumeriques.be/2013/01/24/une-bibliotheque-sans-livres/>

Oliveras, Jordi (2010) "Entrevista a Jaron Rowan" *Nativa.cat* (8 setembre) [data consulta: febrer 2013] <http://www.nativa.cat/2010/09/entrevista-jaron-rowan/>

Report: "The Arts and Individual Well-Being in Canada", *Hill Strategies* (30 gener) [data consulta: febrer 2013] <http://hillstrategies.com/content/arts-and-individual-well-being-canada>

"La danse-thérapie, un projet pilote des Grands Ballets canadiens", (2013) *Radio-Canada.ca* (23 abril) [data consulta: abril 2013] http://www.radio-canada.ca/nouvelles/arts_et_spectacles/2013/04/23/004-danse-therapie-projet.shtml

“Le tourisme culturel et patrimonial selon l’approche communautaire” [data consulta: febrer 2013] <http://veilletourisme.ca/2013/02/27/le-tourisme-culturel-et-patrimonial-selon-lapproche-communautaire/>

“Une bibliothèque sans livres au Texas” (2013) *Le Devoir* (9 febrer) [data consulta: març 2013] <http://www.ledevoir.com/culture/livres/370466/une-bibliotheque-sans-livres-au-texas>

Taula rodona (2013) presentació “Les enjeux de la médiation culturelle” (23 març) <http://accreditation.artifa.com/en/program/special-events/item/552-les-enjeux-de-la-mediation-culturelle?tmpl=component>

Emissió pública *Canal Savoir*. “La médiation culturelle: créer ensemble” [data consulta: març 2013] <http://www.canalsavoir.tv/emission/10276>

Emissió pública de *La Médiation Culturelle, Ville de Montreal* “L’artiste, l’oeuvre, le citoyen” [data consulta: abril 2013] <http://www.youtube.com/watch?v=kun-Ci8MQzc&feature=youtu.be>

INSTITUCIONS

Agenda 21 per la cultura [data consulta: octubre 2012] <http://agenda21culture.net/index.php?Lang=ca>

Culture pour tous [data consulta: gener-març 2013] <http://www.culturepourtous.ca/>

DAM [data consulta: febrer-març 2013] <http://www.diversiteartistique.org/organisation>

Diputació de Barcelona [data consulta: octubre 2012] <http://www.diba.cat/cerc/interaccio2002>

Generalitat de Catalunya: <http://www.cccc.cat/que-fem/TotsSomUnaColla>

Institucional. Montreal Arts Interculturals (MAI) [data consulta: febrer-març 2013] <http://ma-i.gc.ca/en/mandate-history/>

Institut de cultura de Barcelona [data consulta: abril 2013] <http://barcelonacultura.bcn.cat/institut-de-cultura>

Journées de la culture à Montréal [data consulta: octubre 2012] <http://www.journeesdelaculture.gc.ca/>

L'Observatoire des politiques culturelles [data consulta: octubre-deseembre 2012]

<http://www.observatoire-culture.net/index.php?id=1&idp=10>

Médiation culturelle association (MCA) [data consulta: gener 2013]

<http://www.mediationculturelle.net/>; [carta deontològica mediació cultural](#)

Montreal médiation culturelle [data consulta: gener-març 2013]

<http://montreal.mediationculturelle.org/quest-ce-que-la-mediation-culturelle/>

Unesco [data consulta: setembre 2012] [UNESCO- declaració universal sobre diversitat](#)

Ville de Montréal [data consulta novembre 2012] <http://ville.montreal.qc>

ANNEX

Aquest annex és un recull de les pràctiques de mediació cultural que hem treballat. Es tracta tan d'organitzacions que promouen explícitament la mediació cultural com de centres i organismes culturals (teatre o altres) que en alguna de les seves funcions hi ha l'exercici de mediació. Per l'elaboració de la tria hem tingut en compte la seva operativitat en la municipalitat, és a dir, l'impacte social, la capacitat de generar participació i interactuació, l'antiguitat de les associacions, finançament, i en general, la difusió i visibilitat en l'espai públic i xarxes socials.

A QUEBEC

- Art Souterrain: <http://www.artsouterrain.com/>
- ATSA: <http://www.atsa.qc.ca/en/>
- Casteliers de Montréal: <http://www.casteliersdemontreal.info/>
- Execo: <http://exeko.org/info/>
- Festival de theatre de rue de Lachine: <http://www.theatrederue.com/>
- L'Atelier: <http://www.atelierdartisanat.org/mission.html>
- L'Institut culturel Avataq au Nunavik. A: J.M. Lafortune (2012)
- La culture en entreprise: <http://lacultureenentreprise.ca/en>
- La Roulotte: <http://ville.montreal.la roulotte>
- Le Biblio-vélo de Cowansville. A: J.M. Lafortune (2012)
- Le théâtre des petites lanternes de Sherbrooke: <http://www.petiteslanternes.org/>
- Le Wapikoni mobile dans les territoires autochtones du Québec. A: J.M. Lafortune (2012). <http://wapikoni.tv/>
- Manual a Canada *Cultural & Heritage tourism* (com a model comunitarista): <http://torc.linkbc.ca/torc/downs1/Cultural%20&%20Heritage%20Tourism.pdf>
- MU: <http://www.mu-art.ca/>
- Musée de Lachine: <http://montreal.mediationculturelle.org/nouvelles/lartiste-patrick-beaulieu-au-musee-de-lachine/>; <http://Musee de Lachine>
- Musée des Beaux-Arts de Montréal, activités en famille: <http://www.mbam.qc.ca/jeunesse>
- Museomix: <http://www.museomix.com/nos-principes/>
- Péristyle Nomade dans le quartier Centre-Sud de Montreal: <http://www.Péristylenomade.org/compagnie/mandat>

- PPS Danse: <http://www.ppsdanse.com/actualites/items/projets-mediation-culturelle.html>
- Projet *Agir par l'imaginaire* dans les prisons pour femmes. A: J.M. Lafortune (2012)
- Projet *CoOpera*: <http://www.operademontreal.com/en/outreach/schools/coopera>
- Projet *Je suis*, à Vaudreuil-Dorion: <http://www.ville.vaudreuil-dorion.qc.ca/services-aux-citoyens/arts-et-culture/je-suis.html>
- Projet *Radio-enfant*, à l'école Wilfrid-Bastien de Montréal. A: J.M. Lafortune (2012)
- Projet *Si l'art public m'était conté*, dans l'arrondissement Saint-Laurent, Montréal. A: J.M. Lafortune (2012)
- Sylvain Émard Danse: <http://www.sylvainemard.com/en/creations/le-grand-continental/>
- Tohu: <http://tohu.ca/fr/a-la-tohu/archives/falla-17-18-aout.html>
- Toxique Trottoir: <http://toxique.ca/index.php?page=mediation-culturelle>

ALTRES

- Associació Article 27 (Inserció social per l'art a Bèlgica): <http://www.article27.be/>
- Ateneu Popular 9 Barris (Barcelona): <http://www.ateneu9b.net/>
- Cultures du Coeur (Inserció social per l'art a França): <http://www.culturesducoeur.org/>
- Espai Avinyo (Barcelona): comunitarista, projecte normalització lingüística impuls llengua: <http://blocs.cpnl.cat/espaiavinyo/cnl/>
- La Fábrica (Madrid): <http://www.lafabrica.com/es/que-hacemos>
- Medialab (Madrid) : http://medialab-prado.es/articulo/que_mediacion
- Museu Virtual de Artes: <http://muva.elpais.com.uy/>
- Museu UB: <http://www.ub.edu/museuvirtual/colleccions.php>
- Òpera en texans: <http://www.tv3.cat/opera-en-texans/el-programa>